

Nevalainen Elli-Noora & Nikula Johanna

Ikääntyvien transfeminiinien seksuaalisuuden huomioiminen sosiaalialan palveluissa

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Ikääntyvien transfeminiinien seksuaalisuuden huomioiminen sosiaalialan palveluissa

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Elli-Noora Nevalainen & Johanna Nikula
Opinnäytetyö
Syksy 2024
Sosiaalialan ammattitutkinto, Sosionomi
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan tutkinto-ohjelma, Sosionomi

Tekijät: Nevalainen Elli-Noora & Nikula Johanna
Opinnäytetyön nimi: Ikääntyvien transfeminiinien seksuaalisuuden huomioiminen sosiaalialan palveluissa

Työn ohjaajat: Marjukka Rasa & Päivi Tervasoff

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: syksy 2024

Sivumäärä: 66 + 2 liitettä

Ikääntyneiden määrä kasvaa niin Suomessa kuin maailmalla. Ikääntyvien, erityisesti sateenkaariväestön, seksuaalisuus nähdään yhä tabuna. Seksuaalisuus on kuitenkin olennainen osa ihmisen elämää, joka vaikuttaa mielen hyvinvointiin ja terveyteen läpi elämän. Ikääntyvien seksuaalisuutta varjostaa muun muassa ageismi ja myytit, vaikka heidän seksuaaliset halunsa ja ajatuksensa säilyvät samankaltaisina kuin nuorempina. Lisäksi seksuaalisuuteen kuuluu sukupuoli-identiteetti, joka on moninainen eikä rajoitu pelkästään binäärisiin kategorioihin.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, mitä sosiaalialalla työskentelevien tulisi tietää ikääntyneistä transfeminiineistä osana heidän sosiaalista toimintakykyään ja miten sosiaalialan palveluissa voidaan edistää ikääntyvien transfeminiinien yhdenvertaista kohtelua. Transfeminiinit ovat henkilöitä, jotka syntymän jälkeen on sukupuolitusmerkkien mukaisesti luokiteltu miehiksi, mutta joiden sukupuoli-identiteetti on enemmän feminiininen kuin maskuliininen. Tavoitteena oli korostaa ikääntyvien transfeminiinien seksuaalisuuden huomioimisen tärkeyttä sosiaalityössä. Kootun tiedon avulla ammattilaiset voisivat hyödyntää ja toteuttaa laadukasta ja sateenkaarisensitiivistä työskentelytapaa. Opinnäytetyön työelämäkumppaneina toimivat sekä Transfeminiinit ry (asiantuntijana Tanja von Knorring) että Laurean Moninaisuuden ja monikielisyiden tutkimusryhmä (asiantuntijana Hilka Lydén).

Opinnäytetyö toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Sen tarkoituksena oli etsiä vastauksia niin tutkimuskysymykseen kuin tuottaa uutta tietoa jo tutkitusta aineistosta. Aineistoa haettiin sähköisesti useista eri tietokannoista. Hakuprosessissa hyödynnettiin muun muassa kieli- ja aikarajoituksia. Hauilla pyrittiin luomaan mahdollisimman monipuolinen tietopohja opinnäytetyöllemme. Opinnäytetyöhön valittiin 11 vertaisarvioitua ja tieteellistä tutkimusta aikaväliltä 2008–2024. Tutkimustulokset analysoitiin teemoittelun avulla ja tulokset luokiteltiin ala- ja yläluokkiin.

Tutkimustulokset nostivat erityisesti esille puutteita sosiaalialan henkilöstön koulutuksessa ja ongelmallisia asenteita, jotka osaltaan ylläpitävät syrjiviä rakenteita HLBT+-yhteisöä kohtaan. Heteronormatiivisuuden ja cis-normatiivisuuden vaikutukset ilmenevät palveluissa, joissa HLBT+-asiakkaiden yksilölliset tarpeet jäävät huomiotta. Ikääntyvät transfeminiinit kokevat näissä ympäristöissä usein epävarmuutta ja epäluottamusta, mikä korostaa sosiaalialan palveluiden tarjoajien asennekasvatuksen ja eettisen toiminnan tarvetta. Tulokset osoittavat myös laajemman tutkimuksen tarpeellisuuden, jotta sosiaalialan koulutus voi vastata paremmin sateenkaariyhteisön tarpeisiin ja lisätä ammattilaisten valmiuksia toteuttaa asiakaslähtöistä ja syrjimätöntä palvelua. Lisää tutkittua tietoa tarvitaan erityisesti suomalaiseseen ja pohjoismaalaiseen kontekstiin, jotta voitaisiin edistää Suomessa toimivien sosiaalialan ammattilaisten osaamista.

Asiasanat: ikääntyneet, transfeminiinit, seksuaalisuus, sukupuolen moninaisuus, kirjallisuuskatsaus

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services, Option of Social Services

---

Authors: Nevalainen Elli-Noora & Nikula Johanna

Title of thesis: Recognizing the sexuality of aging transfeminine individuals in social services

Supervisors: Marjukka Rasa & Päivi Tervasoff

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2024

Number of pages: 66 + 2 appendices

The number of elderly individuals is increasing both in Finland and globally. The sexuality of aging individuals, particularly within the LGBTQ+ community, remains a societal taboo. However, sexuality is an integral aspect of human life, contributing significantly to mental well-being and health throughout one's lifetime. The sexuality of older adults is often overshadowed by ageism and prevailing myths, even though their sexual desires and thoughts remain similar to those experienced at a younger age. Additionally, sexuality encompasses gender identity, which is diverse and extends beyond binary categories.

The purpose of this thesis was to explore what social work professionals need to know about elderly transfeminine individuals as part of their social functionality, and how social services can promote equitable treatment of aging transfeminine clients. Transfeminine individuals are those who were assigned male at birth based on biological characteristics but whose gender identity is more feminine than masculine. The aim was to underscore the importance of acknowledging the sexuality of elderly transfeminine individuals within social work. With this compiled knowledge, professionals could apply and implement a high-quality, LGBTQ+-sensitive approach in their practice. The thesis's project partners included both Transfeminiinit ry (with expert Tanja von Knorring) and Laurea's Research Group for Diversity and Multilingualism (with expert Hilkka Lydén).

This thesis was carried out as a descriptive literature review, with the objective of both addressing the research question and producing new insights from existing research materials. Data was collected electronically from several databases, applying language and time restrictions to the search process. The aim of these searches was to establish a comprehensive knowledge base for the thesis. A total of 11 peer-reviewed scientific studies from the years 2008 to 2024 were selected for inclusion. The research findings were analyzed through thematic categorization, and the results were organized into subcategories and main categories.

The findings particularly highlighted deficiencies in social work training and problematic attitudes that contribute to the persistence of discriminatory structures against the LGBTQ+ community. The impacts of heteronormativity and cisnormativity are evident in services where the unique needs of LGBTQ+ clients are often overlooked. Aging transfeminine individuals frequently experience insecurity and mistrust in such environments, underscoring the need for attitude education and ethical practices among social service providers. The results also indicate a need for further research to enhance social work education to better address the needs of the LGBTQ+ community and to improve professionals' abilities to provide client-centered, non-discriminatory services. Specifically, more research is needed within Finnish and Nordic contexts to strengthen the competencies of social work professionals in Finland.

Keywords: elderly, transfeminine individuals, sexuality, gender diversity, literature review

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	IKÄÄNTYVIEN TRANSFEMINIINIEN SEKSUAALISUUTEEN LIITTYVÄT TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	8
2.1	Sukupuolen moninaisuus	8
2.1.1	Seksuaalisuuden moninaisuus	13
2.1.2	Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus	16
2.1.3	Seksuaali- ja ihmisoikeudet	17
2.2	Sateenkaari-ihmisten historiaa Suomessa ja Pohjoismaissa	18
2.3	Ikääntyminen	21
2.3.1	Ikääntyneiden sosiaalinen toimintakyky	22
2.3.2	Ikääntymisen vaikutukset seksuaalisuuteen	23
3	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	26
3.1	Tutkimuksen tarkoitus	26
3.2	Tutkimuskysymykset	26
4	KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TOTEUTTAMINEN	27
4.1	Aineiston hankinta	27
4.2	Aineiston analysointi	31
5	KIRJALLISUUSKATSAUKSEN EETTISET LÄHTÖKOHDAT JA LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTI	34
6	KUVAILEVAN KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TULOKSET	36
6.1	Trans- ja homofobia	36
6.2	Ihmisten asenteet	37
6.3	Henkilökunnan koulutuksen ja tiedon tarve	39
6.4	Eettinen näkökulma	40
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	42
7.1	Trans- ja homofobia	42
7.2	Ihmisten asenteet	43
7.3	Henkilökunnan koulutuksen ja tiedon tarve	45
7.4	Eettinen näkökulma	48
8	POHDINTA	51
	LÄHTEET	54
	LIITTEET	67

1 JOHDANTO

Seksuaalisuus on moniulotteinen sekä sosiaalisesti ilmenevä ilmiö, johon vaikuttavat niin psykologiset, biologiset kuin sosiaaliset tekijät. Seksuaaliset ja fyysiset käytännöt muuttuvat sekä ikään liittyvien fyysisten rajoitusten että seksuaalisuutta säätelevien sosiaalisten normien vuoksi. Seksuaalisuus ja seksi nähdään kuitenkin yhä tärkeämpänä osana ikääntyvien ihmisten elämää, sillä se vaikuttaa suoraan esimerkiksi heidän kokemaan elämänlaatuun. (Sinković & Towler 2018.) Seksuaalisuus voidaan Heathin (2019) mukaan pitää yhtenä ihmisen ilmaisumuotona. Seksuaalioikeudet, jotka takaavat sukupuolten välisen tasa-arvon sekä seksuaaliterveyden, ovat olennainen osa tätä ilmaisua. Jos seksuaalioikeuksien toteutuminen jää puutteelliseksi, saattaa se heikentää myös muiden ihmisoikeuksien täysimääräistä toteutumista. (Brusila 2020, 19a; Ilmonen, Korhonen, Lipsanen, Kaukoranta, Hyötylä & Kotiranta 2024.)

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan ikääntyneitä transfeminiinejä muun muassa seksuaalisuuden ja ikääntymisen muutoksien kautta. Transfeminiinit ovat henkilöitä, jotka syntymän jälkeen sukupuolitunnusmerkkien mukaisesti on luokiteltu miehiksi, mutta joiden sukupuoli-identiteetti on enemmän feminiininen kuin maskuliininen (von Knorring 2024a, Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021). Sukupuoli-identiteetti ei kuitenkaan jakaudu binäärisesti mieheksi ja naiseksi, vaan sukupuolen moninaisuus kattaa laajan kirjon erilaisia sukupuolikokemuksia (Santalahti 2024a). On olennaista, että ihmiset kohdataan heidän kulloinkin ilmentämänsä sukupuolen mukaisesti. Näin ollen, kun puhumme opinnäytetyössämme naisista, tarkoitamme kaikkia naiseksi itsensä kokevia. Myös seksuaalinen suuntautuminen on laaja-alainen ilmiö, joka voi toisinaan olla joustava tai se voi muuntua eri elämänvaiheissa (Sassi & Nissinen 2020, 126–128).

Tilastokeskuksen (2018) mukaan tulevina vuosina ikääntyneiden määrä kasvaa yhteiskunnassamme. Tämä tulee väistämättä näkymään ikäihmisten palveluiden asiakkuuksissa. Sen myötä myös yhä useampi HLBT+-henkilö tulee palveluiden asiakkaaksi. (Jalonen & Salin 2020.) HLBT+-kirjainyhdistelmällä viitataan sekä seksuaali- että sukupuolivähemmistöihin eli homoihin, lesboihin, biseksuaaleihin ja transihmisiin. Plusmerkki tarkoittaa kaikkia mainitsematta jääneitä suuntautumisia (Greenpeace 2024). Tämän vuoksi on tärkeää, että sosiaalialalla työskentelevät osaavat huomioida seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden työssään (Jalonen & Salin 2020).

Opinnäytetyö toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, jonka työelämäkumppanina toimivat Transfeminiinit ry (asiantuntijana Tanja von Knorring) sekä Laurean Moninaisuuden ja monikielisuuden tutkimusryhmä (asiantuntijana Hilikka Lydén). Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia kuvailevan kirjallisuuskatsauksen keinoin, mitä sosiaalialalla työskentelevien tulisi tietää ikääntyvien transfeminiinien seksuaalisuudesta osana heidän sosiaalista toimintakykyään sekä miten ikääntyvien transfeminiinien yhdenvertaista kohtelua voitaisiin edistää sosiaalialan palveluissa. Opinnäytetyön tavoitteena on kerätä niin suomalaista kuin kansainvälistä tietoa hyödyntämällä ikääntyvien transfeminiinien seksuaalisuudesta. Opinnäytetyöllä haluamme tuoda esiin ikääntyvien transfeminiinien seksuaalisuuteen liittyvää tietoa sekä poistaa aiheeseen liittyvää stigmaa. Tiedon lisääminen voi kohentaa ikäihmisten kokonaisvaltaista hyvinvointia sekä elämänlaatua.

Aineistoista nousi esille neljä pääteemaa, jotka ovat trans- ja homofobia, ihmisten asenteet, henkilökunnan koulutuksen ja tiedon tarve sekä eettisyys. Sosiaalipalveluissa on usein puutteelliset valmiudet kohdata seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuutta. Mahdollisesti koko elämän ajan jatkuneen syrjinnän ja leimaamisen vuoksi ikääntyneillä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla aikuisilla on havaittu epäluottamusta sosiaalipalveluita kohtaan (Miller 2023). Aineistojen mukaan henkilökunnan tietoisuuden lisääminen sekä hetero- ja cis-normatiivisuuden haastaminen sosiaalialan palveluissa, ovat avainasemassa sateenkaariystävällisten hoitoympäristöjen luomisessa (Fabre 2017; Karvinen & Venesmäki 2019).

Sosiaalialan ammattilaiset tarvitsevat lisää osaamista sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden liittyvistä teemoista. Tätä varten sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta tulisi lisätä sosiaalialan ammattilaisten peruskoulutukseen (Karvinen & Venesmäki 2019). Jotta sosiaalialan peruskoulutusta voidaan kehittää ja ammattilaisten osaamista parantaa, tarvitaan lisää tutkimusta ikääntyvistä transfeminiineistä.

2 IKÄÄNTYVIEN TRANSFEMINIINIEN SEKSUAALISUUTEEN LIITTYVÄT TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

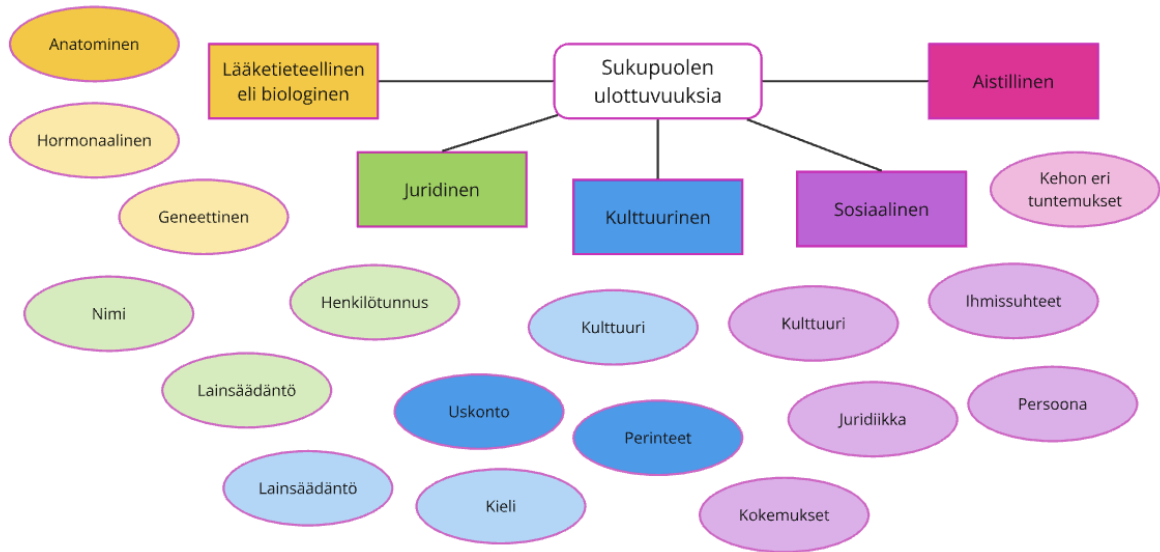
Tässä osiossa käsitellään ikääntyneiden transfeminiinien seksuaalisuuteen liittyviä ilmiöitä. Opinnäytetyössä aiheita käsitellään rajatusti, minkä vuoksi kaikkia asioita ei ole mahdollista käsitellä niin perusteellisesti kuin ne ansaitsisivat. Aluksi käsitellään sukupuolen moninaisuutta. Sen jälkeen opinnäytetyössä edetään seksuaalisuuteen, jota käydään niin yleisellä tasolla kuin ikäihmisten näkökulmasta. Seksuaalisuuden jälkeen käsitellään seksuaali- ja ihmisoikeuksia. Työssä keskitytään erityisesti sekä sukupuolen että seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuteen. Opinnäytetyössä esitetään lyhyesti myös sateenkaari-ihmisten historiaa ja ikääntymistä. Opinnäytetyöstä on rajattu pois esimerkiksi juridiikkaan ja fysiologisiin toimintahäiriöihin liittyvät asiat, sillä työ kohdistuu sosiaalialaan.

2.1 Sukupuolen moninaisuus

Sukupuoli-identiteetti on Santalahden (2024a) mukaan moninainen ilmiö, millä on monia ilmenemistapoja. Sukupuoli-identiteetti koostuu biologisesta, juridisesta, sosiaalisesta, psyykkisestä ja aistillisesta kokemuksesta. Se ei jakaudu tutkijan mukaan ainoastaan naisiin ja miehiin, vaan voi olla molempia samaan aikaan. Yksilö voi toisaalta olla myös jotain binäärisen eli kaksinapaisen, mies-nais jaon väliltä tai jotain aivan muuta, kuten ei-binäärinen tai sukupuoleton. On tärkeää muistaa, että sukupuolen moninaisuuteen kuuluu myös sukupuolen ilmaisu. Sukupuolen ilmaisu sisältää kaiken yksilön käyttäytymisen ja toiminnan tavat, joilla hän ilmaisee itseään ja omaa sukupuoli-identiteettiään. (Santalahti 2024a.)

Sassin ja Nissisen (2020, 121) mukaan sukupuoli, sen kokeminen ja siihen liittyvä identiteetti ovat merkittäviä tekijöitä yksilön kasvussa. Yksilön psyykinen ja kehollinen sukupuolikokemus, eli sukupuoli-identiteetti, voivat poiketa toisistaan. Tämän tunnistaminen ja hyväksyminen voi olla haastava prosessi sekä asianomaiselle että hänen läheisilleen. Toisaalta tutkijoiden mukaan kulttuuriset odotukset sukupuolen mukaisista käyttäytymismalleista ja rooleista voivat olla yksilölle liian rajoittavia, mikä saattaa heikentää itsetuntoa ja vaikeuttaa sosiaalisten suhteiden muodostumista. Sukupuolen ymmärtäminen yksilön kokemalla tavalla voi toimia hänelle myös tärkeänä itsetunnon lähteenä (Sassi & Nissinen 2020, 121).

Kuvio 1. Sukupuolen ulottuvuuksia (mukaillen Santalahti 2024a; Transfeminiinit 2024)

Havainnollistamme yllä olevan kuvion 1. avulla sukupuolen eri ulottuvuuksia. Santalahden (2024a) ja Transfeminiinien (2024) mukaan sukupuoli koostuu eri ulottuvuuksista, kuten lääketieteellisestä eli biologisesta, sosiaalisesta, juridisesta ja aistillisesta sukupuolesta. Lisäksi sukupuoli rakentuu Transfeminiinien (2024) mukaan myös kulttuurisesta sukupuolesta. Kulttuurinen sukupuoli muodostuu yhteiskunnan ylläpitämistä narratiiveista, johon liittyvät niin kulttuuri, uskonto, perinteet, lainsäädäntö sekä kieli. Santalahden (2024a) ja Transfeminiinien (2024) mukaan lääketieteellinen eli biologinen sukupuoli muodostuu anatomisesta, hormonaalisesta ja geneettisestä sukupuolesta.

Sosiaalinen sukupuoli sisältää Santalahden (2024a) mukaan persoonalliset, sosiaaliset, juridiset, kulttuuriset ja kokemukselliset ominaisuudet. Siinä oleellista on, millainen kokemus ihmisellä on sukupuoli-identiteetistään. Sosiaalinen sukupuoli on ihmisen tapaa ilmentää sukupuoltaan, kuten roolien, pukeutumisen ja eleiden avulla. Juridinen sukupuoli puolestaan koostuu puolestaan nimestä ja henkilötunnuksesta. Santalahden (2024a) mukaan ihminen omaksuu tilanteita ja asioita koko kehollaan. Niihin vaikuttavat niin hyvät kuin huonot keholliset kokemukset, sillä keho aistii erilaiset tuntemukset sellaisena, ilman rajoja. Näistä eri kehollisista tuntemuksista syntyy aistillinen sukupuoli.

Tässä opinnäytetyössä tarkastelun keskiössä ovat sukupuolen sosiaaliset ja kulttuuriset ulottuvuudet, joiden kautta sukupuolta hahmotetaan ja rakennetaan yhteiskunnallisissa käytännöissä sekä yksilöiden arjessa. Sukupuolta ei kuitenkaan voida tarkastella täysin irrallaan sen muista, rinnakkaisista ulottuvuuksista, kuten aistillisesta, juridisesta ja lääketieteellisestä ulottuvuudesta, jotka

osaltaan muovaavat käsityksiä ja kokemuksia sukupuolesta. Näitä näkökulmia sivutaan tässä tutkimuksessa, sillä ne muodostavat yhdessä kokonaisvaltaisemman ymmärryksen sukupuolen moninaisuudesta ja yksilöllisyydestä.

Identiteetti koostuu yksilön käsityksestä itsestään. Sen perustana ovat ihmisen persoonalliset ominaisuudet, jotka voivat kehittyä tai muuttua vuorovaikutuksessa muiden yksilöiden kanssa. Sukupuoli-identiteetti tarkoittaa ihmisen itsensä kokemaa käsitystä omasta sukupuolestaan tai sukupuolettomuudestaan. Sen kehittyminen on sosiaalinen, psyykinen sekä fyysinen prosessi, johon vaikuttavat niin fysiologiset kuin geneettiset tekijät, kuten hormonitoiminta. (Sassi & Nissinen 2020, 123–124.)

Kaikilla ihmisillä ei välttämättä ole sukupuoli-identiteettiä. Tällöin he ovat usein sukupuolettomia. Toisaalta joillekin sukupuolettomuus voi olla heidän sukupuoli-identiteettinsä. Muunsukupuolisuutta voidaan pitää kattokäsitteenä muun muassa sukupuolettomille ja gender queerille. Muunsukupuolinen ihminen voi samaan aikaan identifioitua sekä mieheksi että naiseksi, sijoittua maskuliinisuuden ja feminiinisuuden välille tai olla jotain aivan muuta, joka ylittää tämän kaksijakoisuuden. Gender queerit ovat henkilöitä, jotka eivät halua määritellä sukupuoltaan, mutta edustavat usein ei-binääristä eli ei kaksinapaista nais-mies-jaollista sukupuoli-identiteettiä. Myös muunsukupuoliset edustavat ei-binääristä sukupuoli-identiteettiä. Toisaalta kaikki binäärisen sukupuolijaon ulkopuolella olevat eivät kuitenkaan identifioitu muunsukupuolisuuden käsitteeseen. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021; SETA 2023a.)

Sukupuolen moninaisuutta voidaan tarkastella muun muassa sukupuolienemmistöjen ja -vähemmistöjen avulla. Sukupuolienemmistöihin kuuluvat cis-ihmiset eli syntymässä määriteltyä sukupuoltaan ilmaisevat ja siihen itsensä määrittävät ihmiset (SETA 2024a). Santalahden (2024a) mukaan sukupuolivähemmistöihin kuuluvat transihmiset, kuten transsukupuoliset ja muunsukupuoliset, intersukupuoliset sekä sukupuolettomat. Alla olevassa taulukossa 1. avaamme sukupuolen moninaisuuteen liittyvää terminologiaa. Taulukossa 1. olevat määritelmät eivät ole ainoita totuuksia, vaan jokainen loppupeleissä itse määrittelee itsensä sellaisena kuin on.

Taulukko 1. Sukupuolen moninaisuus (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021; Human Rights Campaign 2023; SETA 2023a; Pichardo 2023; Dreamwear Club 2024; GLAAD 2024; von Knorring 2024a)

Sukupuolen moninaisuus	Termin avaaminen
Androgyyni	Henkilö, jonka sukupuoli-identiteetissä maskuliiniset ja feminiiniset piirteet ja ominaisuudet yhdistyvät.
Binääri	Binääri tarkoittaa kaksinapaista, mies-nais-jakoa.
Cis-mies	Henkilö, joka on syntymässä määritelty pojaksi ja on tyytyväinen elämäänsä tämän määrittelyn mukaisessa roolissa.
Cis-nainen	Henkilö, joka on syntymässä määritelty tytöksi ja on tyytyväinen elämäänsä tämän määrittelyn mukaisessa roolissa.
Ei-binääri	Ei-binääri on henkilö, jonka sukupuoli-identiteetti ei sovi binääriin jakoon. Näitä voivat esimerkiksi olla intersukupuoliset, sukupuoliottomat tai muunsukupuoliset.
Gender fluid	Henkilöt, joiden sukupuoli-identiteetti ei ole pysyvä, kutsutaan fluideiksi tai gender fluideiksi. Sukupuoli-identiteetti voi muuttua ajan myötä tai päivittäin. Fluidit itse määrittävät itsensä ja esittävät itseään maailmalle, jossa he voivat identifioitua yhtenä päivänä naiseksi, toisena sekä mieheksi että naiseksi tai sitten eivät kummaksikaan. He eivät noudata yhteiskunnallisia normeja ja odotuksia, jossa ihmiset luokitellaan binäärisesti.
Gender queer	Gender queer viittaa ei-binääriseen sukupuoli-identiteettiin ja/tai sukupuolen ilmaisuun. Henkilö voi olla esimerkiksi ei-binäärinen, mutta ei halua määritellä sen tarkemmin sukupuoltaan. Gender queeriä käytetään usein kuvaamaan normien, rajojen ja tarkkojen määrittelyjen rikkomista, kyseenalaistamista tai välttämistä.
Intersukupuolisuus	Intersukupuolisuus tarkoittaa erilaisia kehon variaatioita, joissa sukupuolitetut piirteet, kuten sukuelimet, kromosomit tai hormoni toiminta eivät yksiselitteisesti ole nais- tai miestyypilliset. Se on luonnollista kehollista vaihtelua sekä tekee näkyväksi sen, että ihmisiä ei voi luokitella biologisestikaan kahteen toisensa pois sulkevaan sukupuoleen.
Muunsukupuolisuus	Henkilö, joka voi olla sekä nainen että mies, jotakin naiseuden tai mieheyden väliltä tai sitten jotain muuta tämän jaon ulkopuolelta.

Neutri	Henkilön sukupuoli-identiteetti tai tarkempi kuvaus siitä. Henkilö on usein kokemukseltaan lähellä sukupuolettomuutta.
Sukupuoleton	Kaikilla ihmisillä ei ole sukupuoli-identiteettiä, jolloin he kutsuvat itseään sukupuolettomaksi. Tämä voi toisille olla myös sukupuoli-identiteetti.
Transfeminiini	Transfeminiinit ovat henkilöitä, jotka syntymän jälkeen sukupuolitunnusmerkkien mukaisesti on luokiteltu miehiksi, mutta joiden sukupuoli-identiteetti on enemmän feminiininen kuin maskuliininen. Transfeminiini-käsite sisältää myös ei-binääriset feminiinit.
Transmaskuliini	Transmaskuliini kuvaa henkilöä, joka on syntymässä määritelty naiseksi, mutta jonka sukupuoli-identiteetti on enemmän maskuliininen kuin feminiininen.
Transmies	Transmiehet ovat miehiä, jotka on syntymässä määritelty naiseksi, mutta ovat sukupuoli-identiteetiltään miehiä.
Transnainen	Transnaiset ovat naisia, jotka on syntymässä määritelty miehiksi, mutta ovat sukupuoli-identiteetiltään naisia.
Transsukupuolisuus	Transsukupuolisen henkilön sukupuoli-identiteetti ei vastaa hänen syntymässä määriteltyä sukupuoltaan. Henkilö kokee sukupuoliristiriitaa syntymässä määriteltyä sukupuolta kohtaan.
Transvestiitti	Transvestiitit eli ristiinpukeutajat ovat henkilöitä, jotka tuntevat tarvetta pukeutua, laittautua tai eläytyä ”toisen sukupuolen” mukaisesti. He ovat usein tyytyväisiä syntymässä määriteltyyn sukupuoleen eivätkä koe tarvetta esimerkiksi juridisiin muutoksiin. On tärkeää, että hänet kohdataan siinä sukupuolella, jota hän kulloinkin ilmentää.

Transihmisyyden on ILGA Europe:n (Equality and human rights for LGBTI people in Europe and Central Asia) (2024) mukaan osa sukupuolen moninaisuutta. Transihmisyyden on inklusiivinen ja kattava termi, jossa viitataan ihmisiin, joiden sukupuoli-identiteetti ja/tai sukupuolen ilmaisu poikkeavat heidän syntymässään määritellystä sukupuolestaan. Transihmisyyteen kuuluvat muun muassa transfeminiinit ja -maskuliinit sekä transnaiset ja -miehet.

Intersukupuolisuus määritellään YK:n Free and Equal- kampanjassa (2013) seuraavasti:

Intersukupuolisilla ihmisillä on syntyessään sellaiset sukupuolipiirteet (genitaalit, hormonit tai kromosomit), jotka eivät mahdu tyyppillisiin määritelmiin siitä, millainen miehen tai naisen kehon tulisi olla. Intersukupuolisuutta käytetään kattokäsitteenä kuvattaessa kehon sukupuolipiirteiden luontaista vaihtelua. Joskus intersukupuolisuus huomataan syntymän hetkellä, joskus intersukupuolisuus selviää vasta murrosiässä. Jotkin kromosomeihin liittyvät intersukupuolisuuden muodot eivät välttämättä ole fyysisesti havaittavissa ollenkaan.

Lisäksi Kalliokosken ja Karvisen (2020) mukaan ihmisiä ei voida luokitella edes biologisesti kahteen toisensa poissulkevaan sukupuoleen. Monelle intersukupuoliselle syntymän yhteydessä rekisteröidyn sukupuolen valitsevat heidän vanhempansa. Tällä saattaa olla merkittävä negatiivinen vaikutus näiden yksilöiden kehitykseen. Tällöin heidän virallinen sukupuolensa ei liity välttämättä mitenkään kehoon tai ole etenkin lääketieteellisesti määriteltävissä. Intersukupuolisuus ilmentää osaltaan myös sukupuolen biologista moninaisuutta. (von Knorring 2024a.)

Montañezin (2017) mukaan ihmiset ovat ehdollistettuja näkemään sukupuolen ja sosiaalisen sukupuolen kaksijakoisina ominaisuuksina. Tutkijan mukaan tiede kuitenkin osoittaa, että todellisuus on paljon monimutkaisempi. Biologisen sukupuolen määrittäminen on erittäin monisyinen prosessi, johon vaikuttavat niin anatomia, geneettiset kuin kemialliset tekijät. Nämä tekijät kehittyvät tutkijan mukaan ajan myötä. Intersukupuolisilla yksilöillä sukupuolen kehitys poikkeaa tavanomaisesta, minkä vuoksi heillä voi olla erilaisia muutoksia muun muassa hormonaalisessa tasapainossa. Tämän vuoksi Montañezin (2017) mukaan yksilön sukupuoli-identiteetti ei aina vastaa määriteltyä sukupuolta, vaan se voi olla miehen ja naisen välisellä spektrillä.

2.1.1 Seksuaalisuuden moninaisuus

Ihmiset ovat seksuaalisia olentoja syntymästä kuolemaan asti, ja se vaikuttaa kaikkiin elämän osa-alueisiimme. Seksuaalisuus on ihmisen elämään kuuluva inhimillinen, mielen hyvinvointiin ja terveyteen vaikuttava ulottuvuus, joka muovautuu läpi elämän. Se on yksilön yksi olemisen tapa sekä ilmaisumuoto. (Heath 2019; Mieli ry 2021.) Seksuaalisuus on myös tärkeä osa ihmisten terveyttä, johon vaikuttavat muun muassa biologiset, kulttuuriset ja uskonnolliset tekijät. Seksuaalisuutta voidaan kokea ja ilmaista esimerkiksi fantasioiden, ajatusten, käytöstapojen ja halujen kautta. Se on osa ihmisyyttä läpi koko elämän, mutta sen merkitys eri ihmisille voi vaihdella elämäntilanteiden vaiheiden mukaan. (Brusila 2020a, 19–20; Soares & Meneghel, 2021.) On tärkeää, että yksilöllä

on hyväksyvä suhde omaan seksuaalisuuteensa, sillä tällöin hän voi paremmin niin fyysisesti kuin psyykkisesti (Mieli ry 2021).

Seksuaalisuus on moninainen ilmiö, johon liittyy paljon muutakin kuin seksi. Siihen olennaisesti kuuluvat muun muassa seksuaalinen kehitys ja suuntautuminen, sosiaalinen sukupuoli-identiteetti, lisääntyminen, eroottisuus, mielihyvä sekä biologinen sukupuoli (Soares & Meneghel 2021; Terveysylä 2021). Brusilan (2020a, 19–20) mukaan seksuaalisuuteen liittyvät oleellisesti myös seksuaali- ja lisääntymisterveys. Larsonin, Brennan-Ingin, Kaufmanin, Gamarelin, Seidel ja Karpiakin (2020) mukaan seksuaaliterveyteen kuuluvat psyykkinen ja emotionaalinen hyvinvointi sekä fyysinen terveys. Lisääntymisterveydessä puolestaan on muistettava niin ihmisoikeudet kuin seksuaaliterveys (Brusila 2020a, 19–20). Brusilan (2020a, 19–20) mukaan toimintakyvyttömyys tai sairaus ei poissulje seksuaalisuutta. Seksuaali- ja lisääntymisterveydessä on paljon yhtäläisyyksiä, mutta ne ovat tärkeä kuitenkin eritellä. Brusilan (2020a, 19–20) mukaan muun muassa positiivinen asenne seksuaalisuutta ja seksuaalisia suhteita kohtaan mahdollistavat kaikille turvalliset ja tyydyttävät seksuaaliset kokemukset.

Halosen ja Sassin (2020, 91–92) mukaan seksuaalisuutta voidaan havainnoida eri ulottuvuuksien, kuten psykologisen, sosiokulttuurisen ja biologisen ulottuvuuden avulla. Seksuaalisuus on osa yksilön identiteettiä eli minäkuva, joka kehittyy asteittain ja vähitellen. Psykoseksuaalisuus kuvaa ihmisen seksuaalista kehitystä neurobiologisen kypsymisen eli aivojen kehityksen ja sosiaalisten vuorovaikutusten kautta. Se on osa psykologista ulottuvuutta, johon kuuluvat tutkijoiden mukaan lisäksi kokemukset, ilmaisukyky, minäkuva, kehonkuva, käyttäytyminen sekä opitut asenteet. Nämä liittyvät myös tärkeänä osana psykoseksuaalisuuteen. Psykoseksuaalisuuteen vaikuttavat esimerkiksi sosiokulttuurisen ulottuvuuden sisältämät ystävät, informaatiovälineet, omaiset, lait ja uskomukset. Halosen ja Sassin (2020, 91–92) mielestä psykoseksuaalinen kehittyminen liittyy vahvasti hyvinvointiin, kuten omien ja toisten rajojen hahmottamiseen, ihmissuhde-etiikan ymmärtämiseen sekä seksuaalisen mielihyvän kokemiseen. Biologinen ulottuvuus käsittää muun muassa lisääntymisen, syntyvyyden säännöstelyn, seksuaalisen kiihottumisen sekä fysiologiset muutokset. Eli kaikki ulottuvuudet, psykologinen, sosiokulttuurinen ja biologinen, vaikuttavat yhdessä toisiinsa läpi ihmisen elämän.

Psykososiaalisuudella, johon liittyvät niin psyykkiset kuin sosiaaliset tekijät, on vaikutusta ihmisen seksuaalisuuteen. Elämän aikana opitut seksuaaliset käytännöt ja niiden laatu vaikuttavat ikäänty-

neiden kykyyn nauttia seksuaalisuudesta. (Ryttyläinen & Valkama 2010, 121.) Ryttyläisen ja Valkaman (2010, 121) mukaan psykososiaalisuuden haasteet esimerkiksi pitkässä parisuhteessa saattavat nousta ongelmaksi seksuaalisen halukkuuden eriaikaisuuden tai siihen liittyvien muiden odotusten ja tarpeiden vuoksi. Oleellista olisi, että kumppanit hyväksyisivät sekä itsensä että toisen muuttumisen ja erilaisuuden ikääntymisestä huolimatta. Toisen hyväksyminen sellaisena kuin hän on, saattaa tuoda positiivisia vaikutuksia kumppanien seksuaalisuuteen. Ryttyläinen ja Valkama (2010, 121) kuvaavat, että ikääntymisen myötä ihmisen emotionaalinen kypsyyden ja itsetuntemus kehittyvät, mikä myös osaltaan edistää seksuaalielämästä nauttimisessa. On tärkeää muistaa, että seksuaalisuuden laatu korvaa määrän (Ryttyläinen & Valkama 2010, 121).

Väisälän (2020, 249–250) mukaan seksuaalinen halu liittyy oleellisesti psykososiaalisuuteen, mutta siihen vaikuttavat myös biologiset ja hormonaaliset tekijät. Seksuaalisella halulla tarkoitetaan seksuaalisesta mielenkiinnosta ja virittymisestä syntyvää halua saada seksuaalisen kiihottumisen, aistillisen mielihyvän tai laukeamisen kokemuksia. Erilaiset ärsykkeet, kuten kiihottumiskyky ohjaavat yksilön seksuaalista toimintaa. Väisälä (2020, 249–250) kertoo, että seksuaalisesta haluttomuudesta kärsivät naiset havaitsevat seksuaaliset ärsykkeet eri tavalla tai ärsykkeiden havaitseminen on vaikeampaa kuin niillä, jotka eivät kärsi haluttomuudesta. Tutkijan mukaan seksuaalisesta haluttomuudesta kärsivät naiset tuntevat tyytymättömyyttä muun muassa yleisesti elämänlaadustaan sekä erityisesti seksielämästään romanttisissa suhteissa. Toisaalta yksilö voi olla myös aseksuaali, eli henkilö, joka kokee vähän tai ei lainkaan seksuaalista vetovoimaa muita kohtaan. Hän voi tuntea emotionaalista vetovoimaa eri sukupuoliin tai olla tuntematta sitä lainkaan. (SETA 2023a.)

Kiurun ja Granfeltin (2023) mukaan psykososiaalisuuden huomioiminen sosiaalialalla on perusolemusta. Psykososiaalinen lähestymistapa edellyttää syvällistä tarkastelua siitä, kuinka psykologista tietoa ja psykoterapeuttista osaamista hyödynnetään sosiaalialan työtehtävissä. Työskentelytapana psykososiaalinen lähestymistapa saadaan kohdistumaan monenlaisiin elämäntilanteisiin. Tutkijoiden mukaan psykososiaalinen osaaminen korostuu työskennellessä yhteiskunnan marginaaleissa elävien asiakasryhmien, kuten transfeminiinien, kanssa. Sosiaalialalla työskentelevän pyrkimyksenä on ymmärtää asiakkaidensa tilanteita ja heidän kokemuksiaan. Tämä muodostaa perustan välittävälle, asiakkaiden kokonaistilanteeseen kohdistuvalle työorientaatiolle (Kiuru & Granfelt 2023).

2.1.2 Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus

Seksuaalinen suuntautuminen kuvaa sitä, keneen henkilö tuntee seksuaalista vetovoimaa. Se luokitellaan yleisesti sen mukaan, mihin sukupuoleen yksilön seksuaalinen kiinnostus pääsääntöisesti kohdistuu. Seksuaalinen suuntautuminen on laaja-alainen ilmiö, joka on jokaisella yksilöllä omanlaisensa. Sitä ei voi valita ja useimmille suuntautuminen on pysyvä tila, joka voi toisinaan olla joustava tai se voi muuntua eri elämänkaaren vaiheissa. (Sassi & Nissinen 2020, 126–128.)

Seksuaalisella suuntautumisella on kolme eri ulottuvuutta, jotka ovat emotionaalinen, seksuaalinen ja romanttinen. Sen ulottuvuudet voivat havainnollistaa henkilön kiintymyssuhteiden muodostumista toisiin ihmisiin. Emotionaalinen ulottuvuus viittaa muun muassa tunnesiteen voimakkuuteen, joka liittyy henkilön romanttisiin tai seksuaalisiin suhteisiin. (Sassi & Nissinen 2020, 126–128.) Wickmanin (2013, 39) mukaan yksilön seksuaalinen suuntautuminen kertoo siitä, keneen tai keihin hän kohdistaa romanttiset tunteensa, seksuaalisen halunsa ja eroottisen kiintymyksensä.

Seksuaalisuus sisältää myös identiteetin, joka koostuu monista eri ulottuvuuksista (Santalahti 2024a). Seksuaaliset ulottuvuudet koostuvat Santalahden (2024a) mukaan muun muassa seksuaalisista arvoista, seksuaalisesta suuntautumisesta, kumppaniin liittyvistä seksuaalisista mieltymyksistä sekä henkilön omista seksuaalisista tarpeista. Seksuaaliseen identiteettiin liittyy olennaisesti myös sosiaalinen ulottuvuus, eli yksilön kokemus ryhmään kuulumisesta ja hyväksytyksi tulemisestä (Santalahti 2024b).

Seksuaalivähemmistöt koostuvat ryhmästä, joiden seksuaalinen suuntautuminen, identiteetti tai käytännöt poikkeavat ympäröivän yhteiskunnan enemmistöstä. Yleensä seksuaalivähemmistöt koostuvat lesboista, bi- ja homoseksuaaleista. (Kann, Olsen, McManus, Harris, Shanklin, Flint, Queen, Lowry, Chyen, Whittle, Thornton, Lim, Yamakawa, Brender & Zaza 2016, 1.) Liitteestä 1. löytyvät seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuteen liittyvää terminologiaa (Liite 1). Siinä olevat määritelmät eivät ole ainoita totuuksia, vaan jokainen itse loppupeleissä määrittelee itsensä sellaisena kuin on.

2.1.3 Seksuaali- ja ihmisoikeudet

Seksuaalioikeudet kuuluvat olennaisena osana kaikkien seksuaalisuuteen ja ihmisoikeuksiin. Ne ovat yksi helpoimmin haavoittuva ihmisoikeus. Seksuaalioikeuksien turvaaminen lainsäädännöllä on ensiarvoisen tärkeää. Mikäli seksuaalioikeudet jäävät toteutumatta, voi se myös estää muiden ihmisoikeuksien täysmääräisen toteutumisen. Seksuaalioikeudet turvaavat ja takaavat myös osaltaan sukupuolten välistä tasa-arvoa. (Ilmonen ym. 2024.)

Seksuaali- ja lisääntymisterveydellä sekä seksuaalioikeuksilla tarkoitetaan yksilön oikeutta päättää vapaasti, tietoisesti ja vastuullisesti omasta seksuaalisuudestaan ilman painostusta tai väkivallan uhkaa. Seksuaalioikeuksien periaatteiden mukaan ihmisellä on oikeus muun muassa yksityisyyteen, tutkittuun tietoon seksuaalisuudesta, seksuaali- ja lisääntymispalveluihin, keholliseen koskemattomuuteen sekä tyydyttävään ja turvalliseen seksuaalielämään. Lisäksi yksilöllä on myös oikeus ilmentää ja hallita omaa seksuaalisuuttaan sekä vaikuttaa siihen liittyviin päätöksiin ja olosuhteisiin. (Ilmonen ym. 2024.) Nämä oikeudet tulee toteutua ilman pakottamista, riistoa ja väkivaltaa. Jokaisella on oikeus seksuaaliseen tasa-arvoon ja syrjimättömyyteen riippumatta ihonväristä, rodusta, uskonnosta, etnisestä taustasta, sukupuolesta, yhteiskuntaluokasta, neurotyypistä, terveydentilasta, siviilisäädystä tai seksuaalisesta suuntautumisesta. (Brusila 2020a, 19; Ihmisoikeusliitto 2024; Ilmonen ym. 2024.)

YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 16 artiklan (2019) ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 12 artiklan (2021) mukaan ihmisillä on oikeus solmia avioliitto ja perustaa perhe ilman minkäänlaisia rajoituksia. YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 16 artiklan (2019) mukaan avioliiton solmiminen tulee tapahtua aviopuolisoiden vapaasta suostumuksesta. Lisäksi julistuksen mukaan perhe on yhteiskunnan perustava luonnollinen ydinosa, jolla on oikeus valtion ja yhteiskunnan suojaan. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 12 artiklan (2021) mukaan avioliiton solmimisesta ja perheen perustamisesta säädellään kansallisten lakien mukaisesti. Suomessa avioliittolaki (234/1929) määrittelee avioliiton solmimiseen liittyvät kriteerit. Puolestaan Suomen Perustuslaissa (731/1999, 19§) julkisen vallan on tuettava ja turvattava perheitä, etenkin lasten hyvinvointia ja yksilöllistä kasvua.

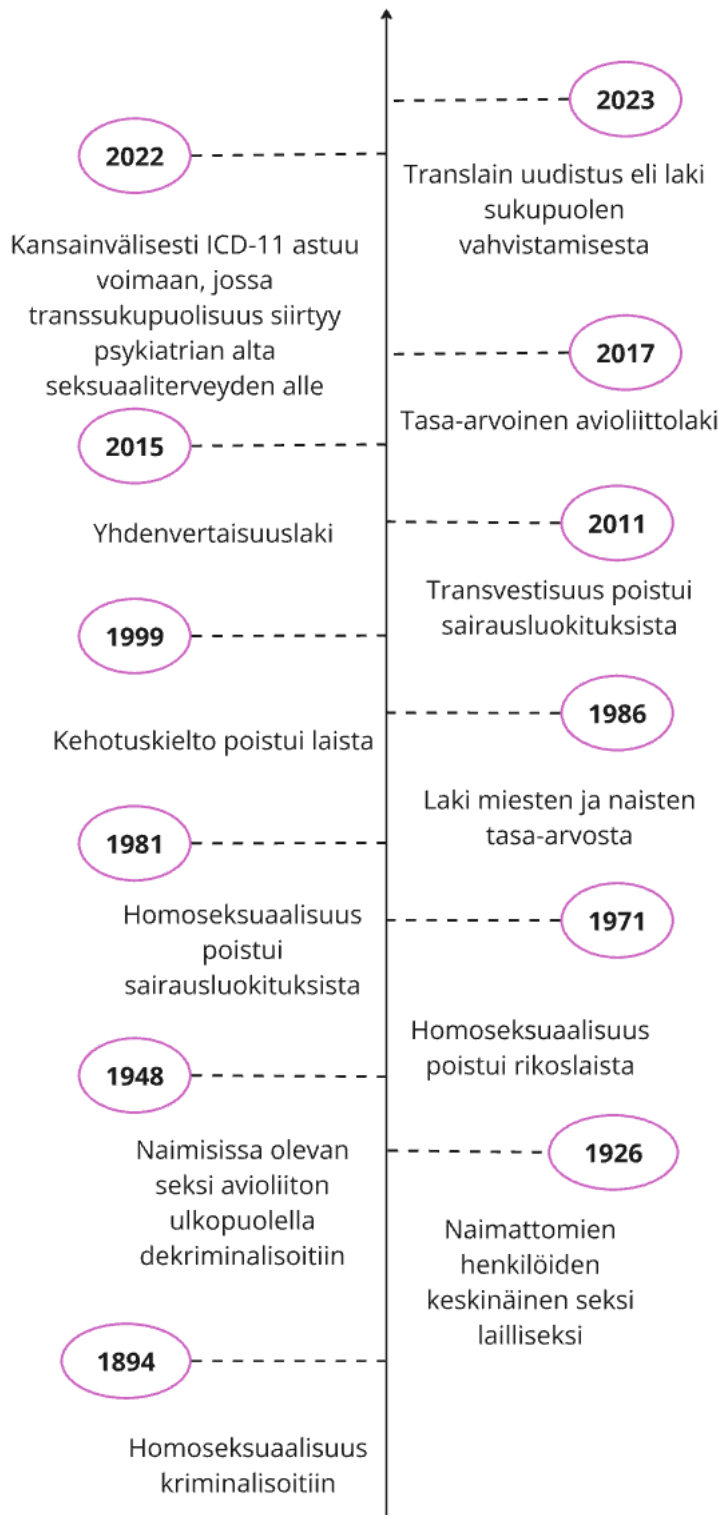
Seksuaalioikeuksien taustalla vaikuttavat niin kansalliset kuin kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset luovat perustan kansallisille ihmisoikeussopimuksille, joita Suomessa täydentää Perustuslaki. (Ihmisoikeusliitto 2024.) Maailman terveysjärjestö WHO

on laatinut seksuaalioikeuksien julistuksen vuonna 2002, joka perustuu YK:n ihmisoikeuksien julistukseen. Julistuksen mukaan kaikkien seksuaalioikeuksia on kunnioitettava, jotta voidaan ylipääntään saavuttaa ja ylläpitää hyvää seksuaaliterveyttä. (Brusila 2020a, 19.) Lisäksi Suomen perustuslain (731/1999, 7§) mukaan kaikki ovat yhdenvertaisia. Jokaisella on oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Kenenkään henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei tule puuttua, eikä vapautta saa riistää mielivaltaisesti.

2.2 Sateenkaari-ihmisten historiaa Suomessa ja Pohjoismaissa

Tässä kappaleessa tarkastellaan tänä päivänä ikääntyneessä iässä olevia sateenkaari-ihmisiä. Sateenkaari-ihmisillä viitataan kaikkiin henkilöihin, joiden seksuaalinen suuntautuminen, sukupuolen ilmaisu, keholliset sukupuolitetut piirteet, sukupuoli-identiteetti ja/tai perhe- ja läheissuhteet poikkeavat binäärisestä ajattelusta (SETA 2021). Sateenkaariseniorit, eli ikääntyneet sateenkaari-ihmiset, ovat eläneet aikoja, jolloin heidän sukupuoli-identiteettinsä ja seksuaalielämänsä oli sekä rikos että yleisesti paheksuttua. Homoseksuaalisten tekojen kriminalisointi poistettiin esimerkiksi Suomen rikoslaista vasta vuonna 1971. Lainsäädännön ohella muun muassa homoseksuaalisuuden sairausleima on vaikuttanut negatiivisesti ihmisten yleiseen käsitykseen seksuaalivähemmistöistä. Vaikka seksuaalivähemmistöjen yhteiskunnallinen asema on parantunut viime vuosikymmenten aikana, syrjintä ja ennakkoluulot eivät silti ole kadonneet etenkin sateenkaarisenioreiden elämästä. (Leinonen & Syrjälä 2011, 87.) Havainnollistamme alla olevan aikajanan (kuvio 2) avulla historiallisten tapahtumien kulkua.

Kuvio 2. Sateenkaari-ihmisten historian aikajana Suomessa (Rikoslaki 39/1889 20:12 §;WHO 2019; Sateenkaari historian ystävät 2023)

Sateenkaari-ihmisten elinolosuhteiden, oikeuksien ja historian suhteen on sekä eroja että yhtäläisyyksiä Pohjoismaissa (Nordic Council of Ministers 2023). Juvosen (2021) mukaan Suomessa homoseksuaalisia, myös naisten välisiä, tekoja pidettiin jo 1800-luvun lopusta periaatteellisesti sekä

sairaina että rikollisina. Homoseksuaaliset teot, kuten naisten väliset julkiset suhteet, olivat aiemmin kielletty muissakin Pohjoismaissa. Kielto kumottiin, eli homoseksuaaliset teot dekriminalisoitiin, 1900-luvulla eri aikoihin riippuen maasta. Tanskassa homoseksuaalisuuden dekriminalisointi tapahtui vuonna 1933, kun Suomessa se tapahtui vuonna 1971. (Nordic Council of Ministers 2023.)

Yleisesti ihmisten mielipide homoseksuaalisuudesta oli 1950- ja 1960-luvuilla kielteinen. Oli vain harvoja paikkoja, missä sateenkaari-ihmiset pystyivät kokoontumaan. 1960- ja 1970-luvuilla Pohjoismaissa alkoi kehittyä julkisempi homokulttuuri. Se kehittyi rinnakkain homoseksuaalisen liikkeen kanssa. Suomessa ensimmäinen homoseksuaaleille suunnattu järjestö, Toisen säteen ryhmä, perustettiin vuonna 1967. (Nordic Council of Ministers 2023.)

Vaikka homous ei ollut enää vuoden 1971 jälkeen rangaistava teko Suomen lainsäädännössä, julkinen kehottaminen siihen oli kuitenkin kielletty. Tämä kehotuskieltolaki tarkoitti sitä, että homoutta ei saanut tuoda esiin positiivisessa valossa tai siihen ei saanut kannustaa. Laki näkyi esimerkiksi valtamediassa siten, että uutismedioiden raportointi sateenkaari-ihmisistä oli harvaa ja varovaista. Kehotuskielto poistui vuonna 1999 Suomen lainsäädännöstä. (Holma 2022.) HIV- ja AIDS-epidemioiden puhkeaminen 1980-luvulla loi uusia leimoja homoseksuaalisuuden ympärille, minkä vuoksi homoyhteisö kärsi monia takaiskuja. Vuonna 1981 Suomessa homoseksuaalisuus poistui sairausluokituksesta. (Nordic Council of Ministers 2023.)

Monet Pohjoismaat olivat aikaisin säätämässä lakeja, jotka sallisivat laillisen sukupuolen muutoksen ja pääsyn transhoitoihin tutkimusten ja diagnoosien jälkeen. Kapeat sukupuolinnormit kuitenkin leimasivat lainsäädäntöä. (Nordic Council of Ministers 2023.) Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta (563/2002, 1§) vaati esimerkiksi sukupuolen juridisen vahvistamisen ehtona sen, että henkilön täytyi esittää lääketieteellinen selvitys lisääntymiskyvyttömyydestä. Lisäksi ehtoina olivat myös, että henkilöllä oli Suomen kansalaisuus tai asuinpaikka Suomessa sekä henkilön täytyi olla täysi-ikäinen eikä henkilö saanut olla avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa.

Kärnän (2023) mukaan transsukupuolisuus ja homoseksuaalisuus oli länsimaissa luokiteltu aikaisemmin mielenterveyden häiriöksi. Lisääntynyt tieteellinen tieto on kuitenkin muuttanut käsityksiä, ja transsukupuolisuutta voidaan pitää osana ihmisen ja luonnon monimuotoisuutena. Seksuaalinen tasavertaisuus ry (SETA) perusti Suomessa vuonna 1994 Transtukipisteen, joka nykyisin tunnetaan Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskuksena. Intersukupuoliset ovat sisällytetty sateen-

kaarijärjestön sateenvarjon alle viime vuosien aikana (Nordic Council of Ministers 2023). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) poisti vuonna 2011 sekä transvestisuuden että fetissikiinnostukset sairausluokituksista. Vuonna 2017 astui voimaan tasa-arvoinen avioliittolaki. Lisäksi samaan aikaan pakkoavioero poistui translaista. Vuonna 2019 astui voimaan uusi nimilaki, jossa etunimen muutokseen liittyvät pykälät on muotoiltu väljästi. (Sateenkaari historian ystävät 2023.) Uusi translaki astui voimaan vuonna 2023, jonka nojalla henkilö voidaan vahvistaa toiseen sukupuoleen kuuluvaksi kuin mihin hänet on väestöjärjestelmään merkitty (Laki sukupuolen vahvistamisesta 295/2023, 1§).

2.3 Ikääntyminen

Ikääntynyt väestö koostuu ikänsä puolesta vanhuuseläkkeeseen oikeutetusta ryhmästä (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista 980/2012, 3§). Toisaalta Tilastokeskus (2023) määrittelee ikääntyneet yli 65-vuotiaiksi. Sateenkaariseniorit puolestaan määrittelevät ikääntyneet yli 50-vuotiaiksi (von Knorring 2024b). Ikääntymiseen vaikuttavat niin psykologiset, biologiset kuin sosiaaliset tekijät sekä terveys ja elinympäristö. Ympäriivän maailman normit vaikuttavat muun muassa siihen, millaisia käyttäytymisodotuksia ikääntyneille asetetaan sekä siihen, mikä toiminta on hyväksyttävää. Yksilö voi kuitenkin itse vaikuttaa siihen, millaisen merkityksen hän antaa ikääntymisen kokemukselleen. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2015, 231.)

Ikääntymisen biologisiin puoliin liittyviä teorioita on useita eikä yhtä yleispätevää mallia ole. Ikääntyminen on yksilöllinen ja kokonaisvaltainen prosessi, jonka moniin osiin pystyy ainakin teorian tasolla vaikuttamaan. (Tilvis 2016, 10.) Pirhosen, Tuomisen, Jolankin ja Jylhän (2019) tutkimuksessa ikääntymistä käsitellään kolmannen ja neljännen iän käsitteen avulla. Kolmanteen ikään liitetään muun muassa eläkkeelle jääminen, hyvä toimintakyky ja terveyden tila, kun puolestaan neljännessä iässä esimerkiksi avun tarve kasvaa, toimintakyky heikkenee ja kuolema lähestyy. Pirhosen ym. (2019) mukaan ikääntyvien hyvinvointiin liittyy ainakin osittain yksilön oma suhtautuminen muutoksiin. Tutkijat toteavatkin, että hyvän vanhenemisen avaintekijänä on sopeutuminen vallitsevaan elämäntilanteeseen.

2.3.1 Ikääntyneiden sosiaalinen toimintakyky

Ikääntyminen ei ole ainoastaan yksilöä koskettava biologinen ja fysiologinen ilmiö, vaan myös yhteiskunnassa tapahtuva sosiaalinen prosessi (Tammi & Pirhonen 2021). Nurmen ym. (2015) mukaan sosiaalinen toimintakyky viittaa kykyyn suoriutua erilaisista rooleista sekä yhteisöllisyyteen ja osallisuuteen liittyviin tuntemuksiin. Sosiaalisen toimintakyvyn arvioinnissa tarkastellaan vuorovaikutussuhteiden sujuvuutta ja niistä selviytymistä. Lisäksi siinä arvioidaan osallistumista arjen eri askareissa. Nurmen ym. (2015) mukaan heikot tai puutteelliset vuorovaikutustaidot lisäävät yksinäisyyttä sekä vaikeuttavat sopeutumista.

Ihmiset rakentavat todellisuuttaan Tammen ja Pirhosen (2021) mukaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jolloin jaetut käsitykset ja käsitteet vaikuttavat suoraan yksilön elämään. Ikääntyneiden sosiaalinen luonne korostaa ajatusta osallistavasta yhteiskunnasta, jossa ikäihmisten osallisuutta pyritään tietoisesti vahvistamaan. Osallisuus on tutkijoiden mukaan muun muassa mukaan ottamista, vuorovaikutussuhteissa olemista, osallistumista, vaikuttamista ja yhteisöllisyyttä. Osallisuuden parantaminen toimii esimerkiksi keinona ehkäistä syrjäytymistä, torjua köyhyyttä ja edistää yhdenvertaista, oikeudenmukaista sekä tasa-arvoista yhteiskuntaa. Osallisuuden heikentyminen puolestaan altistaa ikääntyneitä muun muassa terveysongelmille, kognitiivisten taitojen heikentymiselle sekä yksinäisyydelle. (Tamminen & Pirhonen 2021.)

Ikääntyneiden kokeman yksinäisyyden on todettu olevan Rahikan, Annaniemen ja Suutarin (2020) tutkimuksessa muuta väestöä yleisempää. Yksinäisyydessä on kyse siitä, että toisiin ihmisiin liittyvät kytkökset ja yhteydet ovat puutteellisia. Siihen vaikuttavat esimerkiksi fyysisen toimintakyvyn rajoitteet, alakuloisuus ja puolison menetys. Tutkijoiden mukaan naiset kokevat miehiä enemmän emotionaalista yksinäisyyttä, joka määritellään yksilön subjektiivisena reaktiona läheisten ja kiintymystä tuottavien ihmissuhteiden puutteeseen. Yksinäisyys on moniulotteinen ilmiö, joka ei kiinnity vain ihmissuhteisiin, vaan on kyse laajemmin osallistumisen mahdollisuuksista sekä yhteisöjen tarjoamasta osallisuudesta. Rahikan ym. (2020) mukaan ikääntyneiden naisten on vaikea solmia elämässä tapahtuneiden muutosten jälkeen uusia ystävyysuhteita. Lisäksi pienituloisuus rajoittaa yksilön toimintamahdollisuuksia sekä vähentää vaihtoehtoisia tapoja olla osana ympäröivää yhteiskuntaa. Kun yksilöllä on mahdollisuuksia osallistua, yksinäisyys vähenee (Rahikka ym. 2020).

Sateenkaarisenioreiden yksinäisyys on yleisempää kuin heteroseksuaalisten ikäihmisten. Tähän vaikuttavat ikääntyvien sateenkaari-ihmisten elämänsä aikana kokemat negatiiviset tapahtumat,

kuten vaikeudet saada oikeudellista ja sosiaalista tunnustusta romanttisille suhteille tai perheestä vieraantumisen. (Lytle, Apriceno, Dyar & Levy 2018; Hsieh & Liu 2020.) Hsiehin ja Liun (2020) mukaan sateenkaari-ihmiset ovat todennäköisemmin joko naimattomia tai ilman kumppania verrattuna samanikäisiin heteroseksuaaleihin. Tämä johtuu historiallisista lain rajoituksista, jotka ovat estäneet samaa sukupuolta olevien liittoja, sekä sosiaalisesta paheksunnasta, joka on kohdistunut samaa sukupuolta olevien suhteisiin. Jännitteiset perhesuhteet voivat esimerkiksi johtaa suurempaan yksinäisyyteen sateenkaari-ihmisten keskuudessa. Toisaalta sateenkaari-ihmiset luovat sekä ylläpitävät heteroseksuaaleja enemmän ystävyys-suhteita, jotka tutkijoiden mukaan lievittävät leimaantumisen vaikutuksia sekä auttavat selviytymään uhkista esimerkiksi identiteettiä tai itsetuntoa kohtaan. Lisäksi sateenkaariseniorit saattavat liittyä järjestöihin, joissa he muun muassa voivat parantaa yhteenkuuluvuuden tunnettaan, paeta yksinäisyyttä ja vahvistaa niin seksuaali- kuin sukupuoli-identiteettiään (Hsieh & Liu 2020).

2.3.2 Ikääntymisen vaikutukset seksuaalisuuteen

Kuten aiemmin seksuaalisuus-kappaleessa on kuvailtu, seksuaalisuus on yksi yksilön keskeisimmistä asioista koko elämänajan. Sinkovićin ja Towlerin (2018) mukaan seksuaaliset ja fyysiset käytännöt muuttuvat ikääntymisen myötä niin seksuaalisuutta säätelevien sosiaalisten normien kuin fyysisten rajoitusten vuoksi. Tutkijoiden mukaan seksi ja seksuaalisuus nähdään ikäihmisten keskuudessa kuitenkin yhä tärkeämpänä osana elämää.

Larsonin ym. (2020) sekä Sinkovićin ja Towlerin (2018) mukaan seksuaaliterveyden merkitys kasvaa ikäihmisten keskuudessa, sillä erinäiset tekijät, kuten lääkityksen vaikutus ja fyysinen toimintakyky vaikuttavat seksuaalisuuteen. Ikääntyvien seksuaalisuutta varjostaa ageismi eli ikäsyryntä, joka kattaa ennakkoluuloiset asenteet, syrjivät käytänteet ikäihmisiä kohtaan sekä ikäperusteisia stereotyyppioita (Dhingra, De Sousa & Sonavane 2016; Tamminen & Pirhonen 2021). Dhingra ym. (2016) mukaan moniin myytteihin eli eläviin kertomuksiin liittyvät ajatukset siitä, että ikääntyneet olisivat aseksuaaleja eli he eivät olisi kiinnostuneita seksuaalisuudesta tai seksistä. Tutkijoiden mukaan vanhemmat ihmiset ovat samoja ihmisiä, joita he olivat nuoruudessaankin. On siis epätodennäköistä, että heidän halunsa, fantasiansa, ajatuksensa, kykynsä ja ilmaisunsa muuttuisivat radikaalisti. Terveys, hormonitasot, kumppaneiden saatavuus ja laatu ovat tekijöitä, mitkä saattavat muuttua ikääntyessä. (Dhingra ym. 2016.)

Ikääntyvien naisten yleisimmät haasteet seksuaalisuudessa ovat seksuaalisten halujen puute sekä orgasmin vaille jääminen seksin aikana. Seksuaalisuus saattaa muuttua iän myötä yhdyntäkeskeisyydestä enemmän esimerkiksi hellyyden ja intimiteetin suuntaan. Ikääntyminen ei merkitse seksuaalisuuden häviämistä tai seksin loppumista, sillä läheisyyttä ja rakkautta pystyy ilmaisemaan fyysisistä vaivoista huolimatta esimerkiksi hellin sanoin tai hyväillen. (Brusila 2020b, 170; Kontula 2020, 150.) Valvanteen ja Tuohinon (2016, 123) mukaan esimerkiksi koskettaminen aktivoi aivoissa olevaa opioidijärjestelmää, joka säätelee ihmisen kivun ja mielihyvän tunnetta. Tutkijoiden mukaan kenenkään ei pitäisi joutua luopumaan omasta seksuaalisuudestaan ikääntymisen tai sairauden vuoksi. Heathin (2019) mukaan ikäihmisten seksuaalisuuden merkitys kasvattaa heidän elämänlaatuaan. Säännöllinen suostumuksellinen seksuaalinen ilmaisu edistää ikääntyvien psyykkistä ja fyysistä hyvinvointia sekä voi vähentää esimerkiksi mielenterveydellisiä haasteita.

Ikääntyminen tuo muutoksia muun muassa kognitiivisiin kykyihin. Eskolan, Jolangin, Van Aerschootin ja Aaltosen (2022) mukaan muistisairauksiin liittyvät kognitiiviset ja persoonallisuuden muutokset sekä itseilmaisun vaikeudet. Yksi muistisairausten ilmentymistä on dementia. Dementialla tarkoitetaan laaja-alaista aivotointojen häiriötä, joka haittaa merkittävästi selviytymistä jokapäiväisistä arjen askareista. Se heikentää sekä muistia että tiedonkäsittelyn alueita, kuten kielellisiä toimintoja, näönhahmottamista ja toiminnanohjausta. (Juva 2021.)

Eskolan ym. (2022) mukaan muistisairaudet koskettavat asianomaisen lisäksi myös hänen läheisiään. Läheisille voi tulla esimerkiksi yllätyksenä, miten muistisairaahan käytös muuttuu sairauden edetessä. Läheisten rooli voi myös muuttua, sillä esimerkiksi puolisoista saattaa tulla muistisairaahan omaishoitaja. Omaishoitajalla tarkoitetaan mukaan henkilöä, joka pitää huolta läheisestään, joka ei selviydy arjen askareistaan omatoimisesti esimerkiksi sairauden vuoksi. Tällöin parisuhteen dynamiikka voi muuttua, mikä saattaa tutkijoiden mukaan vaikuttaa parisuhteeseen. Eskola ym. (2022) soveltavat tutkimuksessaan sosiaalisen vaihdon teoriaa. Teorian keskeinen asia on ihmisten välisen suhteiden vastavuoroisuus, jossa esimerkiksi parisuhteen molemmat osapuolet sekä vastaanottavat että antavat toisilleen erilaisia resursseja, kuten rakkautta, neuvoja ja ohjeita tai jokapäiväistä apua.

Eskolan ym. (2022) mukaan muistisairauksien muutokset voivat näkyä esimerkiksi romanttisen suhteen vastavuoroisuuden puuttumisena. Sairauteen liittyvät käytösoireet eli muuttunut käytös voivat ilmetä monin eri tavoin niin verbaalisesti, emotionaalisesti kuin fyysisesti esimerkiksi nimit-

telyn, puremisen tai mustasukkaisuuden kautta. Tutkijoiden mukaan tällaiset käytösoireet kuormittavat sekä romanttista suhdetta kuin ympäröivien ihmisten läheisyyden tunnetta. Toisaalta erityisesti ikääntyessä erilaiset suhteet esimerkiksi kumppaneihin, perheeseen, sukulaisiin ja ystäviin osoittautuvat tärkeiksi ihmisen elämänlaadun kannalta. Ihmisille, jotka sairastavat muistisairautta, nämä suhteet ovat avainasemassa sosiaalisen osallisuuden edistämässä ja oman yhteisön kuulumisen tunteen ylläpitämisessä. (Eskola ym. 2022.) Muistisairautta sairastavat henkilöt voivat arvostaa rakkauden ja seksuaalisen nautinnon kokemuksia joko olemassa olevien intiimeissä suhteissa tai uusien suhteiden muodostuessa (Hafford-Letchfield 2024).

Kognitiivinen heikentyminen lisää toimintakyvyn ja liikkuvuuden heikkenemisen todennäköisyyttä (Kim, Fredriksen-Goldsen & Jung 2022). Mäkelän (2022) mukaan fyysisellä toimintakyvyllä tarkoitetaan henkilön kykyä suoriutua omalta kannaltaan olennaisista fyysisistä toiminnoista omassa toimintaympäristössään, kuten kotona. Yksi keskeisimmistä fyysisen toimintakyvyn osista on kyky liikkua. Fyysiseen toimintakykyyn liittyvät myös esimerkiksi seksuaaliset toimintahäiriöt. Ne ovat yleisiä ja usein monisyisiä kokonaisuuksia, joihin vaikuttavat ainakin psykologiset, sosiokulttuuriset, biologiset ja romanttisiin suhteisiin liittyvät syyt. Suurin osa mahdollisista seksuaalihäiriöistä voi soveltua osin koskettamaan myös transsukupuolisia henkilöitä. (Väisälä 2022b.) Seksuaalinen toimintahäiriö viittaa tilanteeseen, jossa yksilö ei kykene saavuttamaan toivomaansa nautintoa seksuaalisuudestaan tai ei kykene lainkaan osallistumaan seksuaaliseen kanssakäymiseen. Seksuaalisessa toimintahäiriössä voi olla esimerkiksi toistuvia ongelmia seksuaalisen halun tai orgasmin saavuttamisen kanssa, jotka voivat rasittaa suhdetta kumppanin kanssa. (Geng 2024.)

Sosiaalialalla on tärkeää tietää seksuaalisista toimintahäiriöistä sen vuoksi, että seksuaalisuus vaikuttaa kokonaisvaltaisesti hyvinvointiin (von Knorring 2024b). Väisälän (2022a) mukaan naisten yleisin seksuaalisuuteen liittyvä ongelma on seksuaalinen haluttomuus. Se on monimutkainen järjestelmä, joka muodostuu niin kulttuurisista, emotionaalisista, biologisista, hormonaalisista kuin psyykkisistä tekijöistä. Se on tutkijan mukaan yksilön ominaisuus, joka vaihtelee elämän aikana. Seksuaalisen haluttomuus voi olla yhteydessä esimerkiksi vallitsevaan elämäntilanteeseen, romanttiseen suhteeseen tai terveydentilaan (Väisälä 2022a). Etenkin transfeminiinit, jotka ovat käyneet hiljattain läpi vaginoplastian eli sukupuolenkorjausleikkauksen voivat kokea esimerkiksi seksuaalista haluttomuutta. Tämä voi johtua muun muassa toipumisprosessin aiheuttamasta henkisestä kuormasta. (Sydney Pelvic Clinic 2024.) Pöllösen (2016) mukaan seksuaalinen halu kuitenkin kulkee ihmisen mukana kuolemaan saakka.

3 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYS

Tässä kappaleessa käsitellään opinnäytetyön tarkoitusta sekä tutkimuskysymystä. Tutkimuskysymys kertoo Vilkan (2023, 43–54) mukaan siitä, mistä näkökulmasta ja miten aihetta tarkastellaan. Se myös rajaa aihetta sekä täsmentää valittua kohderyhmää. Ensin avataan opinnäytetyön tarkoitus ja sen jälkeen tutkimuskysymys.

3.1 Tutkimuksen tarkoitus

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää kuvailevan kirjallisuuskatsauksen ja muiden kohderyhmään liittyvien toimijoiden tuottaman tiedon avulla, mitkä tekijät ovat yhteydessä ikääntyvien transfeminiinien seksuaalisuuteen ja sen kokemiseen. Huomiomme erityisesti ikääntymisen vaikutukset. Lisäksi tarkoituksena on selvittää, miten sosiaalialan palveluissa voidaan edistää ikääntyvien transfeminiinien yhdenvertaista kohtelua. Pyrimme kokoamaan aiheeseen liittyvää niin suomalaista kuin kansainvälistä tietoa, tuoden sen sosiaalialan ammattilaisten tietoisuuteen. Opinnäytetyö prosessi tukee samalla asiantuntijuutemme kehittämistä sekä sosiaalialan keskeisten kompetenssien syventämistä erityisryhmien kohtaamisen ja yhdenvertaisuuden edistämisen osalta. Tällä tavoin kartutamme omaa tietämystämme ja ammattitaitoamme, mikä edistää kehittymistämme sosiaalialan asiantuntijoina. Lisäksi pyrimme osaltamme purkamaan seksuaalisuuteen liittyviä tabuja sekä työyhteisöissä että julkisessa keskusteluissa, osana yhteiskunnan asenneilmapiirin kehittämistä.

3.2 Tutkimuskysymys

Opinnäytetyön tutkimuskysymys rakentui työn edetessä. Työn alkuperäisenä tavoitteena oli perehtyä ikääntyvien transfeminiinien omiin kokemuksiin seksuaalisuudesta, mutta kuvailevana kirjallisuuskatsauksena tämä ei ollut mahdollista, sillä aihetta ei ole tutkittu riittävästi transfeminiinien omasta näkökulmasta. Työssämme pohdimme keskeisiä teemoja, jotka parhaiten kuvaavat tutkimuksemme aihetta ja tukevat tutkimustavoitteiden saavuttamista. Opinnäytetyön tutkimuskysymyksiksi valikoituivat ”Mitä sosiaalialalla työskentelevien tulisi tietää ikääntyvien transfeminiinien seksuaalisuudesta osana heidän sosiaalista toimintakykyään?” sekä ”Miten ikääntyvien transfeminiinien yhdenvertaista kohtelua voidaan edistää sosiaalialan palveluissa?”

4 KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TOTEUTTAMINEN

Valitsimme opinnäytetyömme tutkimustavaksi kuvailevan kirjallisuuskatsauksen. Kirjallisuuskatsaus on tutkimusmenetelmä, jonka avulla analysoidaan jo olemassa olevaa tutkimustietoa. Lisäksi sen avulla voidaan koota yhteen tietyn aiheen tutkimustuloksia käyttämällä tarkoin määriteltyjä kriteereitä. Kirjallisuuskatsauksessa tarkastellaan julkaistua teoriaa ja siten siinä käytettävät materiaalit ovat jossain määrin pysyviä ja mahdollisesti olleet vertaisarviointiprosessin alaisia. (Grant & Booth 2009, 91–108.) Salmisen (2011, 7–9) mukaan tämä menetelmä mahdollistaa olemassa olevan teorian syventämisen ja uuden tiedon rakentamisen sen pohjalta.

Kirjallisuuskatsaus on metodina hyvä ja palkitseva keino seurata käytännöllisen ja teoreettisen tiedon kehittymistä omalla ammatti- ja tieteenalalla. Katsauksissa on neljä päätyyppiä, jotka ovat narratiivinen, integratiivinen, systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä meta-analyysi. (Vilka 2023, 17–20.) Narratiivinen, eli kuvaileva, kirjallisuuskatsaus on yksi yleisimmistä kirjallisuuskatsauksen perustyypeistä. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla tutkittavaa ilmiötä pystytään kuvaamaan laaja-alaisesti. Vilkan (2023, 21–24) mukaan kuvailevalla kirjallisuuskatsauksella voidaan tuoda esille aiheeseen liittyvää historiaa ja kehitystä, sekä tunnistaa aiheeseen liittyvää lisätutkimuksen tarvetta. Tämän vuoksi päädyimme käyttämään kyseistä menetelmää.

4.1 Aineiston hankinta

Valitsimme aineiston opinnäytetyötämme varten tarkoin määritellyin sisäänotto- ja poissulkukriteerein, jotka on esitelty taulukossa 2. Käytettävän aineiston tuli vastata opinnäytetyömme tutkimuskysymykseen, minkä lisäksi aineiston tuli olla suomeksi tai englanniksi. Suomenkielisiä aineistoja, jotka olisivat suoraan liittyneet opinnäytetyömme aiheeseen ei löytynyt juurilainkaan. Tämän vuoksi hyödynsimme suurimmaksi osaksi lähdemateriaalina kansainvälisiä tutkimuksia sekä artikkeleita. Hyväksytyt aineistot olivat tyypiltään esimerkiksi Pro-Gradu-tutkielmia, väitöskirjoja, terveystieteel-

lisiä julkaisuja tai artikkeleita tutkimusjulkaisussa. Hyväksyimme aiheeseen liittyviä kirjoja ja julkaisuja vuosilta 2008–2024. Aineistojen luotettavuutta arvioimme lähdeluettelon, julkaisuvuoden, vertailukelpoisuuden ja tulosten puolueettomuuden perusteella.

Taulukko 2. Tutkimuksen sisäänotto- ja poissulkukriteerit

	Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Kieli	Suomi tai englanti	Muu kuin suomi tai englanti
Saatavuus	Ilmainen, painettu julkaisu, internetistä löytyvä julkaisu	Maksullinen julkaisu
Julkaisuvuosi	Julkaistu vuosina 2008–2024	Julkaistu ennen vuotta 2008
Tutkimuksen luonne	Tutkimuksessa vastataan valittuihin tutkimuskysymyksiin	Tutkimuksesta ei löydy tietoa valittuihin tutkimuskysymyksiin
Tutkimuksen tyyppi	Pro Gradu, väitöskirja, artikkeli tutkimusjulkaisussa, terveystieteellinen julkaisu	Opinnäytetyö, muu ei tieteellinen julkaisu
Tutkimuksen luotettavuus	Luotettavuutta arvioidaan julkaisuvuoden, lähdeluettelon, vertaisarvioitujen tutkimusten ja puolueettomuuden perusteella	Aineisto, joka ei täytä sisäänottokriteereitä

Taulukossa 3 esitellään opinnäytetyössä käytetyt tietokannat, hakusanat sekä haun rajaukset. Tietokannoissa käytimme mahdollisimman samankaltaisia hakuja, jotta saisimme parhaita tuloksia opinnäytetyömme kannalta. Teimme jokaiseen tietokantaan kaksi hakua, jotta saisimme tarkennettua tuloksia juuri tähän opinnäytetyöhön sopivaksi.

Käyttämämme tietokantoja olivat Oula-Finna, PubMed, Medic, EBSCO, Google Scholar sekä Scopus. Suomenkielisiä hakusanoja käytimme ainoastaan Oula-Finnassa, jossa hakulausekkeitamme olivat seuraavat funktiot [seksuaalisuus OR seksi AND ikääntyneet OR ikääntyvät] ja [transfeminiinisyys OR transfeminiini AND seksuaalisuus OR seksuaalisuus ikääntyessä]. Muuten käytimme englanninkielisiä hakulausekkeitä. Avainsanoina käytimme [transfeminine AND sexuality OR later-life sex AND old OR aging].

Aineiston valinnan apuna hyödynsimme asettamiimme sisäänotto- ja poissulkukriteerejä (taulukko 2). Lisäksi riippuen tietokannasta käytimme erilaisia rajoituksia, joita tietokannassa oli saatavilla, kuten ilmainen koko teksti, ei opinnäytetyö, ei Theseus ja verkosta saatavat.

Taulukko 3. Tietokannat, hakusanat ja rajaukset

Tietokanta	Hakusanat	Haun rajaukset
Oula-Finna	“seksuaalisuus OR “seksi” AND “ikäntyneet” OR “ikäntyvät”	Julkaisuvuosi 2010– 2024 Verkosta saatavat Ilmainen koko teksti
	“transfeminiinisyyden” OR “transfeminiini” AND “seksuaalisuus” OR “seksuaalisuus ikäänty- essä”	
PubMed	transgender AND (sexuality OR “sexual mi- nority”) AND (older OR aging)	Julkaisuvuosi 2019– 2024
	(transgender OR “transfeminine person”) AND (sexuality OR “later-life sex”)	Julkaisuvuosi 2015– 2024
Medic	(sexuality OR “sexual minority”) AND transgender AND (old OR aging)	Julkaisuvuosi 2015– 2024
	Sexuality AND (transfeminine OR “transfemi- nine person”)	Julkaisuvuosi 2015– 2024
EBSCO	(sexuality OR sexual minority) AND transgender AND (old OR aging)	Julkaisuvuosi 2010– 2024
	(transfeminine OR “transfeminine person”) AND (sexuality OR “sexual in later life”)	Julkaisuvuosi 2015– 2024
Google scholar	(sexuality OR sexual minority) AND transgender AND (old OR aging)	Julkaisuvuosi 2015– 2024

	(transfeminine OR transfeminine person) AND (sexuality OR later-life sex)	Julkaisuvuosi 2015–2024
SCOPUS	(sexuality OR sexual minority) AND transgender AND (old OR aging)	Julkaisuvuosi 2019–2024
	(sexuality OR later-life sex) AND (transfeminine person OR transgender)	Julkaisuvuosi 2015–2024

Taulukossa 4 on esitetty opinnäytetyössämme käytettyjen sähköisten tietokantojen haut. Ensimmäisimmme käyttämistämme tietokannoista hakutulokset, jonka jälkeen rajasimme otsikon perusteella relevantit tutkimukset. Sen jälkeen keskityimme lukemaan otsikon perusteella sopivista julkaisuista tiivistelmät. Aineiston valinnan apuna hyödynsimme sisäänotto- ja poissulkukriteerejä (taulukko 2). Valitut aineistot osoittautuivat kuitenkin korkeatasoisemmiksi kuin mitä sisäänottokriteereissä oli alun perin määritelty. Kaikki valitut aineistot koostuivat vertaisarvioituista tutkimuksista. Päätimme keskittyä suurimmaksi osaksi kansainvälisiin tutkimuksiin, sillä suomalaista tutkimusta ei löytynyt aiheeseemme liittyen kovin paljoa. Käytimme opinnäytetyössämme kaiken kaikkiaan 103 eri aineistoa.

Taulukko 4. Sähköisten tietokantojen haut

Tietokanta	Hakutulokset	Hyväksytyt otsikon perusteella	Hyväksytyt tiivistelmän perusteella	Hyväksytyt koko tekstin perusteella
SCOPUS	47	20	3	3
Oula-Finna	50	23	15	15
PudMed	205	0	0	0
Medic	84	0	0	0
EBSCO	578	23	11	11
Google scholar	471	15	2	0
Manuaalinen haku	88	71	71	71

Edellä mainittujen tietokantojen lisäksi suoritimme manuaalista hakua esimerkiksi tieteellisistä lehdistä, kuten Januksesta, Gerontologiasta, Sosiologiasta sekä Sosiaalilääketieteellisestä aikakauslehdessä. Hyödynsimme myös yhteistyötahonamme toimineen Transfeminiinit ry:n tietotaitoa muun muassa etäpalavereiden kautta käytyjen keskustelujen avulla. Näiden keskustelujen myötä

saimme syvempää ymmärrystä transfeminiinien omista kokemuksista sosiaalipalveluissa. Lisäksi yhdistys tarjosi meille käyttöömme koulutusmateriaaleja, joiden avulla pystyimme tarkentamaan tietoperustassamme esimerkiksi kulttuurisen sukupuolen käsitettä.

4.2 Aineiston analysointi

Kirjallisuuskatsauksessa on tärkeää suunnitella etukäteen, mitä tietoa aineistosta etsitään. Ennakosuunnittelu auttaa analysointiprosessin jäsentämisessä sekä selkeyttää, miten tietoa aletaan analysoida. Eskolan ja Suorannan (2008, 174–180) mukaan aineiston analyysissä on olennaista nostaa esiin tutkimuskysymyksen kannalta keskeisiä teemoja. Teema-analyysissä aineistoista yhdistellään niistä nousseita teemoja ja tarkastellaan, löytyykö niistä samankaltaisuuksia tai erilaisia näkökulmia. Aineistoa analysoidessa on tärkeää, että aineistoista löydetään tutkimuksen kannalta merkityksellinen sisältö sekä analyysi on toistettavissa. (Vilka 2023, 86–88.)

Tuomen ja Sarajärven (2018, 105–107) mukaan teemoittelu on yksi laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmistä, ja se voidaan ymmärtää sisällönanalyysin muotona. Teemoittelussa aineistoa ryhmitellään ja jäsenellään eri aihepiireihin, jolloin voidaan tunnistaa aineistosta nousseita tiettyjä teemoja. Teemoittelu auttaa hahmottamaan aineiston laajoja kokonaisuuksia sekä tekee analyysistä systemaattisempaa ja selkeämpää. Tutkijat korostavat, että teemoittelu on erityisen hyödyllinen menetelmä, kun tutkimuksen tavoitteena on käytännön ongelmien ratkaiseminen. Teemoittelu auttaa Tuomen ja Sarajärven (2018, 105–107) mukaan poimimaan aineistosta tutkimuskysymysten kannalta oleellista tietoa, mikä tekee siitä sopivan analyysitavan tähän tutkimukseen.

Omassa opinnäytetyössämme analyysitapamme vahvistui tutkimusaineistojen valinnan jälkeen. Analyysimenetelmäksi valikoitui teemoittelu, sillä aineistosta nousi esiin toistuvia, keskeisiä ilmiöitä, jotka vaativat selkeää jäsentelyä. Näitä ilmiöitä olivat muun muassa palvelujärjestelmiin liittyvät pelot, yksittäisten työntekijöiden merkitys sekä heteronormatiivisuuden ja cis-normatiivisuuden vaikutukset sosiaalialaan. Teemoittelun kautta pystyimme systemaattisesti erittelemään ja selkiyttämään keskeisiä havaintoja, mikä mahdollisti näiden ilmiöiden pohjalta helposti sovellettavien johdopäätösten tekemisen.

Aineistojen valinnan jälkeen luimme materiaalit systemaattisesti läpi sekä käänsimme kaikki englanninkieliset tekstit suomeksi, jotta pystyimme tarkastelemaan aineistoja yhtenäisesti. Seuraavaksi tarkastelimme, mitkä tietyt aiheet toistuivat valituissa aineistoissa. Hyödynsimme aineistojen

tarkastelussa koodausta, jonka avulla pystyimme jakamaan aineiston helposti hahmotettaviin osiin ja kohdistamaan huomion tiettyihin ilmiöihin (Eskola ja Suonranta 2008, 156.) Käytimme koodauksessa apuna värikoodeja, jossa jokaiselle samaa asiaa käsitteleville tekstinpätkille oli oma värinsä. Kangasniemen ja Pölkin (2016, 86) mukaan aineisto analysoidaan alkuperäistutkimuksen teemojen mukaisesti, jolloin tutkimuksista pyritään tunnistamaan tutkittavan ilmiön kannalta olennaisia ja merkityksellisiä seikkoja. Aineistoissa toistuneet aiheet jaoteltiin teemoihin ja teemoille annettiin sen jälkeen nimet. Näin pystyimme tarkastelemaan jokaista aineistosta nousutta teemaa suhteessa tutkimuskysymyksiimme.

Kangasniemen ja Pölkin (2016) mukaan aineiston esittely antaa kokonaiskuvan ja auttaa lukijaa varmistumaan siitä, että kirjallisuuskatsaus on yleistettävissä ja luotettava. Lisäksi tutkijoiden mukaan taulukoinnin tavoitteena on saada yleiskuva aineistosta. Kävimme läpi kaikki löytämämme aineistot ja valitsimme opinnäytetyön tuloksiin ne, jotka parhaiten vastasivat tutkimuskysymyksiimme. Aineistoksi valikoitui 11 tieteellistä artikkelia. Tuloksiin valitut aineistot on esitelty liitteiden taulukossa 2 (Liite 2). Aineiston analyysin myötä pystyimme nostamaan esiin 4 pääteemaa, jotka olivat merkityksellisiä tutkimuksemme kannalta. Näitä teemoja ovat trans- ja homofobia, ihmisten asenteet, henkilökunnan koulutuksen ja tiedon tarve sekä eettinen näkökulma. Tutkimuksen pääteemat sekä aineistosta esiin nousseet alateemat on esitelty taulukossa 5, ja tutkimustulokset on esitelty tarkemmin teemojen mukaisesti luvussa 6.

Taulukko 5. Valitusta aineistosta nousseet teemat

PÄÄTEEMAT JA ALATEEMAT
1. Trans- ja homofobia
Läpi elämän jatkuneet syrjinnän kokemukset vaikuttavat ikääntymiseen
Palvelujärjestelmiin liittyvät pelot
2. Ihmisten asenteet
Kristillisten arvojen vaikutus suomalaisessa yhteiskunnassa
”Valittu perhe” ja epäviralliset tukiverkostot perinteisen perheen rinnalla tai sen sijaan
3. Henkilökunnan koulutuksen ja tiedon tarve
Ikääntyneiden sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen näkymättömyys palveluissa
Heteronormatiivisuuden ja cis-normatiivisuuden vaikutus sosiaalialan käytäntöihin ja sen haastaminen sosiaalialalla
Yksittäisten työntekijöiden osaamisella on jo merkitystä
4. Eettinen näkökulma
Sateenkaariystävällisyys lähtee organisaatiotasolta

Eskola ja Suoranta (2008, 156–157) huomauttavat, että aineisto ei itsessään paljasta mitään suoraan, vaan tutkija tulkitsee sitä omien lähtökohtiensa kautta. Omassa analyysissämme ne seikat, joihin kiinnitimme artikkeleissa huomiota, määräytyivät ensisijaisesti tutkimuskysymyksiemme perusteella. Aineistojen läpikäynnissä hyödynsimme aiemmin lukemaamme kirjallisuutta, omia arvojamme ja kokemuksiamme, mikä tuki löydösten tulkintaa, mutta myös väistämättä vaikutti analyysin painotuksiin. Näin ollen omat taustamme ja näkökulmamme eivät ainoastaan ohjanneet analyysin etenemistä, vaan myös muokkasivat tapaa, jolla aineistosta tunnistettiin ja määriteltiin keskeiset teemat.

5 KIRJALLISUUSKATSAUKSEN EETTISET LÄHTÖKOHDAT JA LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTI

Toteutimme opinnäytetyömme kirjallisuuskatsauksena, joka ei vaadi erillistä tutkimuslupaa. Luotettavuuden ja eettisyyden perustana käytimme tutkimuksessamme Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeita, jotka pitävät sisällään huolellisuutta, tarkkuutta ja rehellisyyttä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6–7). Lisäksi aineistojen luotettavuutta analysoidessamme noudatimme tutkimuseettisen tiedekunnan tekemää hyvä tieteellinen käytäntö (HTK) ohjetta. Kaikki opinnäytetyössämme käytetyt materiaalit on asianmukaisesti merkitty sekä tekstissä että lähdeluettelossa, emmekä esitä muiden tekstejä omina.

Vilkan (2023, 92–93) mukaan kirjallisuuskatsauksen luotettavuutta voi heikentää se, jos katsaus ei ole tutkimuskysymyksen kannalta sopiva tai siihen ei ole tarjolla laadukasta aineistoa. Kirjallisuuskatsauksen aineiston tulisi tutkijan mukaan olla vertaisarvioituja tutkimuksia tai aineiston valinta tulisi muuten olla hyvin perusteltua. Valitsimme tuloksiin aineistoksemme 11 luotettavaa ja vertaisarvioitua tutkimusta. Tarkastelimme valikoitua aineistoa kriittisesti sekä valitsimme tutkimuskysymykseemme vastaavan aineiston tarkasti. Olemme kirjanneet valittujen aineistojen tiedot kokonaisuudessaan tarkasti liitteiden taulukkoon 2 (Liite 2).

Vilkan (2023, 92–93) mukaan kirjallisuuskatsauksessa tulisi toteuttaa sekä valittavien aineistojen laadunarviointi että toteutetun katsauksen laadunarviointi. Kuvailuvassa kirjallisuuskatsauksessa laadunarvioinnilla tarkoitetaan sitä, että aineistot arvioidaan kokonaisuudessaan valintavaiheessa tai tutkimuskysymyksen kannalta merkittävien käsitteiden, mallien, teorioiden tai metodologiien soveltamisen näkökulmasta. Tutkijan mukaan aineistojen valinta ei voi tapahtua sattumanvaraisesti ja siksi määrittelimmekin opinnäytetyössämme tarkoin aineiston sisäänottokriteerit, jotka on esitelty taulukossa 2. Lisäksi aineistoa tulee Vilkan (2023, 92–93) mukaan tarkastella siten, että se vastaa tutkimuksen tutkimuskysymykseen sekä siihen, kuinka asianmukaisesti aineisto on toteutettu. Tutkijan mukaan asianmukaisella toteutuksella tarkoitetaan, että aineiston täytyy olla relevanttia, luotettavaa ja tutkimusasetelmaan sopivaa. Asianmukainen toteutus varmistaa, että tutkimustulokset ovat valideja ja ne voidaan yhdistää tutkimuskysymyksiin.

Keskeistä tutkimuksen eettisyyden varmistamisessa on kuvata koko kirjallisuuskatsauksen prosessi yksityiskohtaisesti. Havainnollistamme prosessimme välivaihteita taulukoiden avulla sekä avaamme perustellusti prosessin etenemisen välivaiheet. Olemme kirjanneet aineiston hakuprosessin tarkasti taulukkoon 3 ja 4 sekä olemme avanneet sitä myös tekstissä. Osa aineistostamme on kokonaan englanninkielisiä ja aineiston suomentamiseen olemme käyttäneet luotettavia kääntäjiä, kuten MOT-sanakirjaa ja DeepL:ää.

Ahosen, Kangasniemen, Utraisen, Pietilän, Jääskeläisen ja Liikasen (2013) mukaan kirjallisuuskatsauksessa otetaan huomioon tutkimusten luotettavuus ja eettisyys sekä yhteen kootut tulokset, joita tarkastellaan suhteessa laajempaan sisältöön. Tutkimuskysymyksiä kritisoidaan hyvän tieteellisen tavan mukaisesti. Tulevaisuuden haasteet, kysymykset sekä jatkotutkimushaasteet määrittävät tarkasteluosioissa. Tutkijoiden mukaan eettisyys korostuu tutkimusten valinnoissa ja raportoinneissa kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa, sillä se on menetelmältään hyvin väljä. Luotettavuuden ja eettisyyden raameja sitovat tutkimuskysymyksestä johtopäätöksiin johdonmukaisesti ja läpinäkyvästi etenevä prosessi.

Tutkimusaiheen valinta perustuu kohdallamme puhtaaseen mielenkiintoon kyseisestä aiheesta. Huomasimme aiheeseen perehtyessämme, ettei kyseiseen aiheeseen keskittyvää tutkimusta ole tehty. Yhdistämme eri lähteistä saamamme informaation sekä sovellamme opittua tietoa kohdistamaan ikääntyvien transfeminiinien seksuaalisuuteen. Koemme, että aiheeseemme tarvitaan tulevaisuudessa lisää jatkotutkimuksia. Olemme avanneet niitä pohdinnassa enemmän. Tutkimusta tehdessämme huomioimme myös sen, että käsittelemme opinnäytetyömme aihetta kunnioittavasti ja sensitiivisesti. Tällä opinnäytetyöllä vahvistamme sosiaalialalla työskentelevien tietämystä ikääntyvien transfeminiinien seksuaalisuudesta.

6 KUVAILLEVAN KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TULOKSET

Aineistoista nousi esiin 4 tutkimuskysymyksemme kannalta kiinnostavaa pääteemaa, jotka toistuvat lähes jokaisessa aineistossa. Teemat ovat trans- ja homofobia, henkilökunnan koulutuksen ja tiedon tarve, ihmisten asenteet sekä eettinen näkökulma. Näistä teemoista esimerkiksi *ihmisten asenteet* nousivat esille seitsemästä artikkelista. Teema *trans- ja homofobia* nousi puolestaan esille neljästä aineistosta. Ikääntyvien transfeminiinien seksuaalisuuden huomioimiseen sosiaali- ja terveyspalveluissa tarvitaan monipuolista tukea ja ymmärrystä. Ammattilaisten asennemuutos, eettinen lähestymistapa sekä koulutus ovat avainasemassa seksuaalioikeuksien edistämässä ja tukemisessa.

6.1 Trans- ja homofobia

Transfobia, eli pelko tai vihamielisyys transihmisiä kohtaan, voi johtaa vakaviin fyysisiin ja henkisiin vaikutuksiin, kuten häirintään, väkivaltaan ja identiteettiriitoihin. Transihmisten kohtaama syrjintä voi ilmetä esimerkiksi työelämässä, sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä päivittäisissä sosiaalisissa tilanteissa. Se voi estää heitä saavuttamasta tasa-arvoisia mahdollisuuksia ja oikeuksia. Samoin homofobia, eli pelko tai vihamielisyys homoseksuaalisia henkilöitä kohtaan, voi johtaa niin ikään syrjintään ja väkivaltaan. (Nagoshi, Adams, Terrel, Hill, Brzuzy & Nagoshi 2008; Ventriglio, Castaldelli-Maia, Torales, De Berardis & Bhurga 2021.)

Miller (2023) nostaa tutkimuksessaan esille ikääntyvien sateenkaari-ihmisten näkemyksiä ja kuvitelmia hoidosta. Tutkimuksessa kerrotaan, että osa HLBT+-henkilöistä vastustaa pitkäaikaishoitolaitoksia, sillä he pelkäävät joutuvansa kohtaamaan trans- ja homofobisia ennakkoluuloja ja syrjintää niin henkilökunnalta kuin myös muilta asukkailta. Sateenkaari-ihmisten kokemukset ikääntymisestä voivat olla myös hyvin erilaisia kuin cis-ihmisten, johtuen epätasa-arvon vaikutuksista elämänkulun varrella. Tutkijan mukaan syrjinnän kokemukset, joita sateenkaariyhteisöön kuuluvat kohtaavat elämänsä varhaisemmissa vaiheissa, saattavat olla syynä korostuneille haasteille myös ikääntyessä. Samoin myös aiemmat trans- ja homofobiset kokemukset voivat vaarantaa ikääntyvien HLBT+-henkilöiden elämänlaatua myöhäisemmässä vaiheessa (Miller 2023).

Nagoshin ym. (2008) mukaan ennakkoluulot ja syrjintä HLBT+-ihmisiä kohtaan ovat hyvin vakiintuneita ilmiöitä. Tutkimuksessa tarkasteltiin sateenkaariyhteisöön kuuluvien henkilöiden "kaapista ulostuloa" sekä heidän päivittäisiä elämäkokemuksiaan. Nagoshin ym. (2008) mukaan elämänsä aikana yli puolet HLBT+-henkilöistä on joutunut väkivallan tai häirinnän kohteeksi, ja lähes 40 % oli kokenut jonkinlaista taloudellista syrjintää.

Nämä kokemukset eivät ainoastaan vaikuta näiden ihmisten hyvinvointiin ja turvallisuuden tunteeseen, vaan ne heijastavat myös laajempia yhteiskunnallisia asenteita ja rakenteita, jotka sekä ylläpitävät että vahvistavat syrjintää. Näiden ilmiöiden vaikutukset ovat laaja-alaisia. Niillä on merkittäviä seurauksia yksilön psyykkiselle ja fyysiselle hyvinvoinnille sekä koko yhteiskunnan hyväksyvämmälle ja oikeudenmukaisemmalle kehitykselle (Nagoshi ym. 2008; Tree, Patterson, Beavers & Bowen 2021.)

Vaikka sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden hyväksyntä on lisääntynyt viime vuosikymmeninä etenkin HLBT+-aktivismiin ja sosiaalipoliittisten muutosten myötä, ovat trans- ja homofobia yhä merkittäviä yhteiskunnallisia ongelmia nykyajassa (Ventriglio ym., 2021). Tarvitaan laaja-alaisia toimenpiteitä, jotka sisältävät koulutusta, tiedottamista ja lainsäädännöllisiä muutoksia, jotta voidaan vähentää trans- ja homofobisia asenteita ja parantaa HLBT+-yhteisön elämänlaatua. Yhteiskunnan on tärkeää myös rakentaa tukea tarjoavia rakenteita, jotka vahvistavat yksilöiden turvallisuuden tunnetta ja edistävät heidän mahdollisuuksiaan täysipainoiseen osallistumiseen yhteiskunnassa. (Nagoshi ym. 2008.)

6.2 Ihmisten asenteet

Kristilliset arvot ovat olleet yhteiskunnassamme kulttuurisesti merkittäviä, ja ne ovat muovanneet suomalaisten tapaa käsitellä ihmissuhteita, erityisesti vanhempien sukupolvien keskuudessa. Vaikka kristilliset arvot ja tavat näkyvät yhä yhteiskunnassamme muun muassa arjen ja juhlan määrittelyssä, on evankelisluterilainen kirkko menettämässä jäsenistöään ja sitä kautta enemmistöasemaansa. (Illman, Ketola, Latvio & Sohlberg 2017.) Yksi syy jäsenistön menettämiselle voi Kallatsan (2021) mukaan olla siinä, että nuoremmat ikäluokat ovat etääntyneet kirkosta ja sen uskosta. Tutkijan mukaan evankelisluterilaisen kirkon kiistanalainen suhtautuminen samaa sukupuolta olevien avioliittoon sekä transsukupuolisuuteen on lisännyt kirkosta eronneiden määrää. Lisäksi kirkkohal-

lituksen myönteinen kannanotto translakiin on herättänyt kohua myös kirkollisissa piireissä ja kirkokohallituksen kannanottoa on pidetty kirkon opin ja sitä kautta kirkkolain vastaisena (Marjokorpi 2023). Translain myönteinen vastaanotto heijastaa laajempaa yhteiskunnallista kehitystä, jonka tavoitteena on parantaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ja vähentää syrjintää. Kal-latsan (2021) mukaan tämä voisi myös muuttaa kirkollista asenneilmapiiriä entistä hyväksyvämmäksi erilaisia seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen muotoja kohtaan.

Hsiehin ja Liun (2020) tutkimus tukee tätä kehitystä korostamalla, että seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti voivat vaikuttaa merkittävästi yksilön sosiaalisiin suhteisiin ja yhteisöllisyyden tunteeseen. Ennakkoluulot ja syrjintä sateenkaari-ihmisiä kohtaan yksityisissä ja julkisissa tiloissa sekä ihmissuhde- että institutionaalisella tasolla voivat häiritä sosiaalisia yhteyksiä, vähentää pääsyä sosiaaliseen tukeen ja estää yhteisöön kuuluvuuden tunnetta. Tutkijoiden mukaan HLBT+-yhteisöön kuuluvat ovat olleet lähihistoriassamme erittäin leimattuja. Tämän vuoksi monet vanhemmat sateenkaariaikuiset ovat kohdanneet enemmän haasteita sosiaalisten suhteiden rakentamisessa ja ylläpitämisessä elämänsä aikana kuin heidän heteroseksuaaliset ja cis-sukupuoliset ikätoverinsa.

Suhteet kumppaneihin, perheeseen, ystäviin ja sukulaisiin ovat tärkeitä ihmisen elämänlaadun kannalta, erityisesti vanhetessa. Myöhemmällä iällä nämä suhteet ovat avainasemassa sosiaalisen osallisuuden edistämisessä ja omassa yhteisössä kuulumisen tunteen ylläpitämisessä. (Hafford-Letchfield 2024.) Tree ym. (2021) mukaan erityisesti vanhempien sateenkaariaikuisten keskuudessa tukevat yhteisöt ovat hyvä selviytymiskyvyn lähde. Sosiaalinen tuki sekä sosiaalisen verkoston koko ovat yhteydessä hyvään elämänlaatuun ja terveyteen.

”Kaapista tuleminen” eli omasta seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuoli-identiteetistä julkisesti kertominen puolisolle, lapsille ja/tai biologiselle perheelle saattaa johtaa usein perheongelmiin, konflikteihin ja jopa perheen hajoamiseen. ”Kaapista tuleminen” saattaa heikentää myös sateenkaariväestön suhteita perheenjäseniin joko rakenteellisesti tai laadullisesti. (Hsieh & Liu 2020.) Tutkimus osoittaa, että monet vanhemmat sateenkaariaikuiset ovat tilapäisesti tai pysyvästi vierantuneet biologisista perheistään.

Hsiehin ja Liun (2020) mukaan niillä HLBT+-ihmisillä, jotka pitävät yhteyttä perheenjäseniinsä, on usein enemmän konflikteja perheen sisällä kuin cis-ihmisillä. Vanhemmilla sateenkaariaikuksilla on

myös todennäköisemmin huonot suhteet biologiseen perheeseensä, ja he saavat heteroseksuaaliin ja cis-sukupuolisiin verrattuna vähemmän tukea perheeltään. Lisäksi monet yhteisön jäsenet ovat lapsettomia. Millerin (2023) mukaan sateenkaariseniorit kärsivät pienemmistä sosiaalisista verkostoista, mikä lisää yksinäisyyden, eristäytyneisyyden ja masennuksen riskiä. Tuen puute tai jännitteiset perhesuhteet voivat lisätä yksinäisyyttä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen keskuudessa (Hsieh & Liu 2020).

Vaikka monet HLBT+-yhteisön jäsenistä ovat vieraantuneet ja etääntyneet biologisista perheistään, he ovat rakentaneet verkostoja läheisistä ystäväistä, joita he pitävät "valittuina perheinään". Ystävät voivat usein olla biologista perhettä keskeisempiä tukilähteitä sateenkaariyhteisöön kuuluville. Näillä henkilöillä on ystäviä ja/tai perhettä, joiden kanssa jakaa ajatuksiaan. Lisäksi he saattavat liittyä suurempiin yhteisöihin vahvistaakseen vähemmistöidentiteettiään ja parantaakseen yhteenkuuluvuuden tunnettaan. (Hsieh & Liu 2020.)

6.3 Henkilökunnan koulutuksen ja tiedon tarve

Millerin (2023) mukaan HLBT+-henkilöiden välttely hoitoympäristöjä kohtaan on laajaa. Sateenkaariyhteisön jäsenet kokevat huolta epätasa-arvoisesta kohtelusta niin henkilökunnan kuin muiden asukkaiden taholta. Sateenkaariyhteisön lääketieteellisen kaltoinkohtelun historia vaikuttaa edelleen voimakkaasti, herättäen epäilyksiä henkilökunnan kyvystä tarjota tasapuolista hoitoa ja kohtelua. Vanhemmat sateenkaariaikuiset kokevat saavansa huonompaa hoitoa verrattuna heteroseksuaaleihin tai cis-sukupuolisiin. Lisäksi tutkijan mukaan hoitohenkilökunta on myös pahoinpidellyt osaa HLBT+-henkilöistä. Hafford-Letchfieldin (2024) tutkimus osoittaa, että sosiaalialalla työskentelevä henkilökunta saattaa kokea liian henkilökohtaiseksi puhua asiakkaiden kanssa seksistä tai ylipäätään seksuaalisuudesta. He pelkäävät tämän aiheuttavan epämukavuuden tunnetta asiakkailleen. Lisäksi samaa sukupuolta olevien hellyydenosoitukset voivat vaarantaa HLBT+-henkilöiden suhteet hoitohenkilöstöön ja vaikeuttaa ystävyysuhteita heteroseksuaalisten ja cis-sukupuolisten ikätovereiden kanssa.

Oikeus päättää omasta elämästään nousee esiin Millerin (2023) tutkimuksessa, sillä yhteisön jäsenet pelkäävät kohtaavansa väkivaltaa pitkäaikaishoitolaitoksissa ja joutuvansa "kaappiin" eli peittelemään omaa seksuaalisuuttaan tai sukupuoli-identiteettiään. Tämän vuoksi vanhempien sateen-

kaariaikuisten käsitykset elämän loppuvaiheen hoitosuunnitelmista saattavat poiketa yleisestä normista, mikä johtaa siihen, että yhteisön jäsenet pyrkivät välttämään uudelleentraumatisoitumisen pitkäaikaishoidon ympäristöissä. (Miller 2023.)

Karvisen ja Venesmäen (2019) mukaan hoitohenkilökunnalla ei ole riittävästi kokemusta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvistä asioista vanhustyössä. Asiakkaat saatetaan kohdata hetero-olettamuksella. Hoitoneuvottelutilanteissa seksuaalista suuntautumista ja sukupuolen moninaisuutta ei ole otettu huomioon. Näin ollen sateenkaariseniorit ovat jääneet laitoshoidon piirissä näkymättömiksi. Karvisen ja Venesmäen (2019) mukaan sateenkaariosaaminen tulisi olla ammattilaisten perus- ja täydennyskoulutusten pakollisena sisältönä. Jokainen ammattilainen on lisäksi velvollinen hankkimaan lisätietoa aiheesta sekä pitämään tietonsa ajan tasalla.

Fabbren (2017) mukaan ikääntymisen huomioiminen sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen keskuudessa tarjoaa hyödyllisen lähtökohdan sosiaalialan ammattilaisille, jotka haluavat edistää työtään ikääntyvien sateenkaari-ihmisten parissa. Tämä lähtökohta korostaa kriittistä reflektiivisyyttä ja auttaa yhdistämään mikro- ja makrotason sosiaalityön käytännöt. Sosiaalialalla työskentelevät eivät voi Fabbren (2017) mukaan kumota cis- ja heteronormatiivisuuden, heteroseksismin tai trans-fobian historiallisia realiteetteja HLBT+-ikäntyneiden elämässä, mutta he voivat vastustaa näiden vaikutuksia. Vaikutuksia voidaan vastustaa esimerkiksi lisäämällä koulutusta ja tietoisuutta aiheesta. Tutkijan mukaan tietoisuus ja sosiaalisen muutoksen tavoite voivat edistää sosiaalityötä sateenkaarisenioreiden parissa sekä valmistaa ammattikuntaa tukemaan tämän yhteisön tulevia sukupolvia.

6.4 Eettinen näkökulma

Ikääntyneet HLBT+-henkilöt voivat olla erittäin haavoittuvassa asemassa sekä yhteiskunnallisen että oman henkilökohtaisen historiansa vuoksi. Sosiaalialan ammattilaisten tulee tunnistaa historiassa tapahtuneen syrjinnän vaikutukset, kuten homoseksuaalisuuden rikosoikeudellisen aseman ja sukupuolen moninaisuuden sivuuttamisen. Tämän vuoksi ammattilaisten on erityisen tärkeää mukauttaa tukitoimiaan sekä lähestymistapojaan. Näin ollen asiakkaat saavat tarvittavan tuen ilman, että heidän oikeutensa ja identiteettinsä jäisivät varjoon. Tähän kuuluvat myös herkkyys tunnistaa ja käsitellä aiempia traumoja, jotka liittyvät HLBT+-aikuisten elämässä esiintyneeseen syrjintään ja vähemmistöstressiin. (Karvinen & Venesmäki 2019.)

Millerin (2023) mukaan sosiaalialan ammattilaisten tulee varmistaa, että hoitoympäristöt ovat inkluusiivisia ja tukevat sateenkaarisenioreiden itsemääräämisoikeutta sekä oikeutta ilmaista seksuaalisuuttaan ja sukupuoli-identiteettiään turvallisesti. Tämä voi tarkoittaa käytäntöjen ja asenteiden tarkistamista niin, että ne tukevat näiden henkilöiden kokemuksia ilman pelkoa syrjinnästä tai häirinnästä (Miller 2023). Sosiaalialan eettinen vastuu on siis erityisen tärkeä haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden tukemisessa ja heidän sosiaalisen toimintakykynsä vahvistamisessa (Karvinen & Venesmäki 2019).

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä osiossa käsittelemme opinnäytetyön tuloksista tehtyjä johtopäätöksiä. Keskeisinä tavoitteina oli selvittää, mitkä tekijät ovat yhteydessä ikääntyneiden transfeminiinien seksuaalisuuteen ja seksuaalisuuden kokemiseen sekä miten sosiaalialan palveluissa voidaan edistää ikääntyvien transfeminiinien yhdenvertaista kohtelua. Esiin nousivat muun muassa sosiaalialan ammattilaisten merkittävä rooli ikääntyneiden HLBT+-aikuisten hyvinvoinnin tukemisessa.

7.1 Trans- ja homofobia

Trans- ja homofobia ovat edelleen vakavia ongelmia, jotka vaikuttavat syvästi HLBT+-yhteisön hyvinvointiin ja oikeuksiin. Syrjintä ja väkivalta, joita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt kohtaavat, näkyvät esimerkiksi työelämässä, sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä arjen sosiaalisissa tilanteissa. Ikääntyvät HLBT+-henkilöt pelkäävät erityisesti trans- ja homofobisia ennakkoluuloja pitkäaikaishoitolaitoksissa. (Nagoshi ym. 2008; Ventriglio ym. 2021; Miller 2023.) Nagoshin ym. (2008) mukaan yli puolet HLBT+-henkilöistä on kokenut väkivaltaa tai häirintää elämänsä aikana. Tämän lisäksi lähes 40 % vastaajista raportoi kohdanneensa taloudellista syrjintää. Näiden havaintojen valossa voidaan todeta, että HLBT+-yhteisön jäsenet ovat pitkään eläneet erilaisten uhkien ja haasteiden keskellä.

Euroopan unionin (EU) perusoikeuskirjan tilastoinnin (2023) mukaan tilanne on yhä edelleen huolestuttava. Tilastoinnin mukaan 42 % sateenkaariyhteisön jäsenistä on joutunut väkivallan tai häirinnän kohteeksi viimeisen viiden vuoden aikana. Tämä viittaa siihen, että väkivallan kokemukset ovat edelleen yleisiä, vaikka niiden intensiivisyys tai yleisyys saattaisi olla vähentynyt ajallisesti. Lisäksi EU:n tilastoinnin mukaan 37 % HLBT+-henkilöistä on kokenut syrjintää eri elämänalueilla, kuten asunnon hankinnassa, sosiaali- ja terveyspalveluissa, julkisilla paikoilla, työssä ja työhaussa.

Tilastojen analysoinnin yhteydessä voidaan havaita merkittäviä eroja ja yhtäläisyyksiä menneisyyden ja nykyisyyden välillä. Nagoshin ym. (2008) tutkimustulokset viittaavat siihen, että HLBT+-henkilöiden kohtaama väkivalta ja syrjintä ovat olleet pysyviä ongelmia, joilla on syvät juuret sosiaalisessa ja kulttuurisessa kontekstissa. Lisäksi EU:n perusoikeuskirjan tilastointi (2023) osoittaa, että

vaikka tietyt parannukset, kuten sosiaalisen hyväksynnän lisääntyminen, ovat havaittavissa, ongelmat ovat edelleen läsnä ja vaativat merkittävää huomiota ja toimenpiteitä.

Etenkin taloudellinen syrjintä on keskeinen teema, jota on käsitelty molemmissa tutkimuksissa. Nagoshin ym. (2008) nostavat esiin, että taloudellinen syrjintä vaikuttaa HLBT+-henkilöiden elämään monin tavoin, kuten työmahdollisuuksien, asumisen ja terveystaloudellisuuden saatavuuden kautta. Euroopan unionin tilastointi (2023) laajentaa tätä näkökulmaa osoittamalla, että syrjintä ei rajoitu vain taloudellisiin kysymyksiin, vaan se on laaja-alainen ilmiö, joka ulottuu useille elämänalueille.

Voidaan todeta, että HLBT+-yhteisön jäsenet ovat edelleen alttiina väkivallalle ja syrjinnälle, vaikka sosiaaliset ja lainsäädännölliset muutokset ovat mahdollisesti parantaneet tilannetta ajallisesti. Tämä viittaa siihen, että yhteiskunnan asenteiden muuttaminen ja syrjinnän kitkeminen vaatii edelleen aktiivista toimintaa, kuten lainsäädännön vahvistamista, koulutusta ja tietoisuuden lisäämistä. Tulevaisuuden tutkimuksissa voitaisiin keskittyä siihen eri toimenpiteiden vaikutuksiin HLBT+-yhteisön kokemuksiin sekä kartoittaa, millaista tukea yhteisö edelleen tarvitsee syrjinnän ja väkivallan vähentämiseksi. Tutkimukset osoittavat, että suuri osa HLBT+-yhteisön jäsenistä on kokenut väkivaltaa tai syrjintää, mikä heikentää heidän elämänlaatuaan. Tarvitaan kattavia toimia, kuten koulutusta, tiedotusta ja lainsäädäntömuutoksia, jotta voidaan torjua näitä asenteita ja parantaa HLBT+-yhteisön elinoloja ja turvallisuutta. (Nagoshi ym. 2008; Ventriglio ym. 2021; Miller 2023.)

7.2 Ihmisten asenteet

Suomessa kristilliset arvot ovat olleet merkittävä osa kulttuuria ja vaikuttaneet erityisesti vanhempien sukupolvien ajatteluun ihmissuhteista. Evankelisluterilainen kirkko menettää kuitenkin asemiaan, osittain nuorempien sukupolvien etäännyksen vuoksi. Lisäksi syynä voi olla kirkon kiistanalainen suhtautuminen samaa sukupuolta olevien avioliittoon ja transsukupuolisuuteen. (Illman ym. 2017; Kallatsa 2021.) Lisäksi kirkkohallitus on antanut lausunnon eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä translaista, joka käsittää lain sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta. Lausunnossaan kirkkohallitus pitää sukupuolen vahvistamista koskevan lain tavoitetta henkilön itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi oikeasuuntaisena ja ihmisoikeuksia kunnioittavana. (Suomen evankelisluterilainen kirkko 2022.) Vaikka kirkkohallituksen myönteinen suhtautuminen on herättänyt kritiikkiä kirkon sisällä, translain myönteinen

vastaanotto on silti osa laajempaa yhteiskunnallista kehitystä. (Suomen evankelisluterilainen kirkko 2022; Marjokorpi 2023.)

Luterilaiset arvot ja perinteet ovat yhä näkyvissä monissa yhteiskunnan rakenteissa, kuten esimerkiksi perhekäsityksissä ja sukupuolirooleissa (Illman ym. 2017). Nämä normit voivat osaltaan vaikuttaa siihen, miten sateenkaarisenioreihin suhtaudutaan sosiaalipalveluissa. Siksi on tärkeää tunnistaa näiden normien mahdolliset vaikutukset sekä varmistaa, että sateenkaarisenioreiden moninaisuus tunnustetaan ja heidän erityisiin tarpeisiinsa vastataan ennakkoluulottomasti ja kunnioittavasti.

Sateenkaariyhteisöön kuuluvat ovat yksilöitä, eikä heidän tarpeensa ole samankaltaisia. Vähemmistöasema kuitenkin altistaa heidät tietyille erityistekijöille, jotka on hyvä tunnistaa työskentelyn yhteydessä. Oikeusministeriön (2021) tilanneraportti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien toteutumisesta tuo esiin, että kyseinen ryhmä on hyvin monimuotoinen. Uskonnollinen tausta voi esimerkiksi tehdä joistakin henkilöistä erityisen haavoittuvia. Tämä näkyy myös Karvisen ja Venesmäen (2019) tutkimusaineistossa, minkä vuoksi sosiaalialalla työskentelevien tulisi tunnistaa näitä erityisiä tekijöitä, jotka voivat asettaa yksilöitä heikompaan asemaan.

Monissa tutkimuksissa on korostettu, että sosiaalialalla työskentelyssä on tärkeää tiedostaa ikäänntyneiden sateenkaari-ihmisten aiemmat syrjinnän ja leimaamisen kokemukset, sillä nämä tekijät voivat vaikuttaa heidän sosiaaliseen toimintakykyynsä ja tukiverkostoonsa vanhemmalla iällä (Miller 2023). Lisäksi aineistojen perusteella monet ikäänntyneet sateenkaariyhteisöön kuuluvat ovat saattaneet kokea perheensä hylkäämistä ja monet yhteisön jäsenistä ovat lapsettomia. Tästä syystä he saattavat tarvita sosiaalipalveluja useammin kuin muut väestöryhmät. (Karvinen & Venesmäki 2019; Hsieh & Liu 2020; Miller 2023.)

Samalla HLBT+-yhteisön jäsenten sosiaaliset suhteet ovat usein olleet haasteellisia. Tilastojen mukaan EU:n alueella 23 % sateenkaariväestöstä peittelee omaa todellista itseään perheenjäseniltään, sillä he pelkäävät perheen suhtautumista ja mahdollista syrjintää. Suomessa vastaava luku on noin 20 %, kun taas Ruotsissa se on 16 % ja Tanskassa 13 %. (EU LGBTIQ Survey III 2023.) Sosiaalialalla työskentelevien tulisi siis huomioida sateenkaarisenioreiden mahdolliset epäviralliset tukiverkostot, joita sateenkaariseniorit ovat joutuneet rakentamaan, kun biologiset perhesuhteet ovat heikentyneet. Näihin verkostoihin voi kuulua esimerkiksi heidän ystäviään ja muita tukihenkilöitä.

löitä, joita kutsutaan ”valituksi perheeksi”. ”Valitun perheen” merkitys voi muodostua sateenkaari-senioreiden elämässä erityisen tärkeäksi. (Hsieh & Liu 2020.) Tästä syystä sosiaalipalveluissa olisi tärkeää tunnistaa ja tukea ystävien antamaa hoivaa nykyistä paremmin.

Sosiaalisen tuen ja yhteisöllisyyden tunteen vahvistaminen ovat keskeisiä tekijöitä HLBT+-yhteisön hyvinvoinnille, erityisesti vanhemmalla iällä (Hsieh & Liu, 2020). Ihmissuhteet ovat tärkeitä elämänlaadun kannalta, ja niiden merkitys korostuu ikääntyessä. Myöhemmällä iällä nämä suhteet edistävät sosiaalista osallisuutta ja auttavat ylläpitämään kuulumisen tunnetta omassa yhteisössä (Haford-Letchfield, 2024). Tree ym. (2021) mukaan tukevat yhteisöt ovat erityisesti vanhempien sateenkaariaikuisten keskuudessa merkittävä resilienssin lähde. Resilienssi tarkoittaa ihmisen psyykkistä kapasiteettia, jonka avulla hän kykenee hyödyntämään voimavarojaan ja vahvuuksiaan hyvinvointinsa ylläpitämiseksi erityisesti haastavissa ja yllättävissä tilanteissa (Mieli ry 2024.) Sosiaalisen tuen ja sosiaalisten verkostojen laajuuden on todettu olevan yhteydessä hyvään elämänlaatuun ja terveyteen.

7.3 Henkilökunnan koulutuksen ja tiedon tarve

Ikääntyneet HLBT+-aikuiset tarvitsevat keskimäärin enemmän sosiaali- ja terveystalvueluita kuin muut, mutta heidän palveluiden käyttöön liittyy usein pelkoja. Aineistojen mukaan pelot syrjinnästä ja huonosta kohtelusta ovat syntyneet sekä omista että yhteisön muiden jäsenten kokemuksista. (Willis, Raithby, Maegusuku-Hewett & Miles 2016; Miller 2023.) Lisäksi keskeistä on huomata, että pelko itsessään voi estää ihmisiä hakemasta palveluita, vaikka pelot eivät toteutuisikaan.

Millerin (2023) mukaan HLBT+-yhteisön jäsenet karttavat hoitoympäristöjä pelätessään epätasa-arvoista kohtelua henkilökunnalta ja muilta asukkailta, mikä pohjautuu lääketieteellisen kaltoinkohtelun historiaan. Vanhemmat sateenkaariaikuiset kokevat usein saavansa huonompaa hoitoa verrattuna hetero- ja cis-ihmisiin. Osa on jopa joutunut hoitohenkilöstön väkivallan kohteeksi. Hoitohenkilökunnalla ei aina ole riittävästi tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen erityistarpeista, ja seksuaalista suuntautumista tai sukupuoli-identiteettiä käsittelevät keskustelut koetaan usein vaikeiksi. Lisäksi aineistojen mukaan sosiaali- ja terveystalvelujen asiakkaat kohdataan usein hetero-olettamuksella ja seksuaalista suuntautumista tai sukupuolen moninaisuutta ei juuri-

kaan oteta huomioon. Tämän takia ikääntyneet sateenkaarivaikuiset jäävät sosiaali- ja terveyspalveluissa usein näkymättömiksi. (Sisäministeriö 2014.) Tämä voi johtaa siihen, että HLBT+-ihmiset peittelevät identiteettiään hoitolaitoksissa.

Euroopan unionin perusoikeuskirjan tilastoinnin (2023) mukaan EU:n alueella sateenkaariväestöstä keskimäärin 22 % välttää kuuluvansa avoimesti sateenkaariyhteisöön, koska pelkää tulevansa ahdistelluksi, uhkailluksi tai häirityksi sosiaali- ja terveyspalveluissa. Suurimmat luvut olivat Romaniassa ja Albaniassa, joissa 47 % sateenkaariväestöstä pelkää kohtelua sosiaali- ja terveyspalveluissa ja näin ollen välttelee olemasta avoimesti oma itsensä. Suomessa sama luku on noin 12 % sateenkaariväestöstä.

Fabbren (2017) aineistosta kävi ilmi, että sosiaalialalla työskentelevien olisi tärkeää ymmärtää roolinsa ikääntyneiden HLBT+-aikuisten asiakaskokemuksissa. Sosiaalipalveluja tarjoavat organisaatiot ja niiden työntekijät voivat vaikuttaa näihin kokemuksiin merkittävästi. Tämä kuitenkin edellyttää kyseisen asiakasryhmän tuntemista ja heidän tarpeidensa huomioimista. (Fabbre 2017.) Sosiaali- ja terveyspalveluissa vähemmistöstressiä sateenkaariväestölle aiheuttavat toistuvat mikroaggressiot eli usein tahattomat ja huomaamattomat kommentit tai teot, jotka vahvistavat ja ylläpitävät rasisistisia tai muuten syrjiviä stereotyyppioita (Yhdenvertaisuusvaltuutettu s.a.). Sosiaalialan ammattilaisten koulutus ja tietoisuuden lisääminen ovat keskeisiä tekijöitä HLBT+-ikäihmisten hyvinvoinnin parantamisessa. Sateenkaariyhteisöön kohdistuvat mikroaggressiot ja näkymättömyys sosiaali- ja terveyspalveluissa verrattuna sukupuoli- ja seksuaalinenemmistöihin lisäävät heidän eriarvoista asemaansa. (Sisäministeriö 2014; Fabbre 2017; Karvinen & Venesmäki 2019.)

Sosiaalialan ammattilaisten tulisi luoda uusia normeja lisäämällä kriittistä reflektiivisyyttään ja käsittelemällä tapoja, joilla he itsekin ovat vaikuttuneita näistä rakenteellisista voimista. Sosiaalialan kompetensseihin kuuluu kyky arvioida yhteiskunnallisten ilmiöiden ja valtarakenteiden merkitystä sekä niiden vaikutuksia yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen toimintamahdollisuuksiin yhteiskunnassa. Lisäksi kompetenssien mukaisesti sosiaalialan ammattilaisen tulisi tukea tavoitteellisesti niin yksilön, ryhmän kuin yhteisönkin kasvua ja kehitystä. (Sosiaalialan amk verkosto 2023.)

Sisäministeriön julkaisun (2014) mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tilannetta sosiaali- ja terveyspalveluissa voitaisiin parantaa lisäämällä tietoa. Oikeusministeriön koordinoimassa Rainbow Rights -hankkeessa laadittu opas viranomaisille korostaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistö-

jen yhdenvertaisuuden edistämistä. Oppaassa suositellaan välttämään ennako-oletuksia asiakkaiden seksuaalisuudesta tai parisuhteista. Sen sijaan oppaassa rohkaistaan kysymään avoimesti sateenkaarisenioreiden elämästä sekä kuuntelemaan aktiivisesti heidän kertomaansa. (Karvinen & Venesmäki, 2019.) On tärkeää ymmärtää, että ikääntyneet sateenkaariaikuiset toivovat yksilöllistä kohtelua. Jotkut haluavat tulla kohdatuksi kuten kaikki muutkin, ilman erityistä painotusta heidän identiteetilleen. Toiset taas toivovat, että heidän sukupuoli- tai seksuaali-identiteettinsä ja siihen liittyvät tarpeet huomioidaan erityisesti.

Sosiaalialalla työskentelevien tulisi kyetä tunnistamaan tukea tarvitsevat ikääntyneet asiakkaat, jotka kuuluvat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin, jotta heidän kanssaan tehtävässä työssä voidaan huomioida mahdolliset vähemmistöaseman aiheuttamat erityistarpeet. Sosiaalialalla työskentelyssä on keskeistä edistää yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta sekä tukea haavoittuvassa asemassa olevia yksilöitä ja yhteisöjä (Sosiaalialan amk verkosto 2023). Opinnäytetyön tulosten perusteella olennaista on, että sosiaalialalla työskentelevät ymmärtävät ikääntyneiden HLBT+-aikuisten erityisaseman sekä heidän roolinsa yhteiskunnassa ja eri yhteisöissä. On tärkeää tunnistaa perheen ulkopuolisten tukiverkostojen merkitys näiden henkilöiden elämässä sekä tiedostaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen monimuotoisuus. Sosiaalialalla työskennellessä tulisi myös kiinnittää huomiota heteronormatiivisiin käytäntöihin ja pohtia, miten sosiaalipalveluja tarjoavien organisaatioiden toimintatavat voivat vaikuttaa sateenkaarisenioreiden kokemuksiin palveluista.

Sosiaalipalveluita tarjoavien organisaatioiden tulisi tietoisesti sitoutua HLBT+-inklusiivisuuteen ja tehdä siitä osa organisaation arvoja. Johdon rooli on keskeinen ja johdon tulisi näyttää esimerkkiä työntekijöille ja sisällyttää HLBT+-inklusiivisuus organisaation käytäntöihin sekä linjauksiin. Aineistossa tuotiin esiin myös käytännön keinoja, joilla organisaatiot voisivat houkutella seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia asiakkaita. Tämä voi tapahtua viestimällä inklusiivisuudesta toimintaympäristössä, kuten sukupuolettomilla vessoilla, sateenkaarilipuilla ja esitteillä, jotka esittelevät monimuotoisuutta. (Willis ym. 2016.) Organisaatioilla on Williksen ym. (2016) mukaan myös vastuu varmistaa työntekijöiden riittävä koulutus HLBT+-kysymyksistä. Sateenkaarisensitiivisyys lähtee myös työntekijöiden vuorovaikutusosaamisesta ja kielenkäytöstä, kuten oikeiden termien hallinnasta puhuttaessa sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta. Fabbren (2017) aineistossa korostetaan, että ikääntyneet sateenkaariaikuiset toivovat työntekijöiden omavan jo tarvittavan osaamisen näistä aiheista. He eivät halua joutua itse opettamaan työntekijöitä kohtaamistilanteissa.

Suomi on saanut myös YK:n ihmisoikeuskomitealta suosituksia vuonna 2021. Ihmisoikeuskomitea kritisoi Suomea siitä, että lakien ja politiikkatoimien valmistelussa ei toteuteta systemaattista ihmisoikeusvaikutusten arviointia. Yksi asia, josta komitea oli erityisesti huolissaan, oli sateenkaariväestön asema Suomessa. YK:n ihmisoikeuskomitea suositti, että sukupuolen juridista vahvistamista tulisi helpottaa siten, ettei se edellytä lääketieteellisiä toimenpiteitä, jotka loukkaavat ihmisoikeuksia. Lisäksi suositeltiin, että intersukupuolisille lapsille ei tehtäisi tarpeettomia lääketieteellisiä toimenpiteitä, erityisesti kirurgisia operaatioita. Näihin toimenpiteisiin lapset eivät vielä kykene antamaan vapaata ja tietoon perustuvaa suostumustaan. (Amnesty International 2021.)

Vuonna 2023 translainsäädäntö uudistui ja sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen eriytettiin lääketieteellisistä tutkimuksista ja hoidoista. Näin ollen lääketieteellinen selvitys tai diagnoosi ja lisääntymiskyvyttömyys eivät ole enää edellytyksenä sukupuolen oikeudelliselle vahvistamiselle. (Laki sukupuolen vahvistamisesta 295/2023, 1 §.) Uudistettu translaki pyrkii vahvistamaan itsemääräämisoikeutta, syrjimättömyyttä sekä oikeutta yksityiselämään. Uudistettu laki (295/2023) on saanut kiitosta erityisesti itsemääräämisoikeuden, henkilökohtaisen koskemattomuuden ja syrjimättömyyden vahvistamisesta. Vaikka laki on edistysaskel aiempaan, se ei kuitenkaan ole täydellinen. Merkittävä puute on se, että alaikäiset eivät voi vielä vahvistaa juridista sukupuoltaan ja muunsukupuolisia ei ole otettu huomioon laissa. (Lehto 2023; SETA 2023b.)

7.4 Eettinen näkökulma

Sosiaalialan eettisten periaatteiden mukaisesti ammattilaisten tulee edistää tasa-arvoa ja moninaisuutta, erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien, kuten ikääntyvien HLBT+-henkilöiden kohdalla (Sosiaalialan amk verkosto 2023). Yhdenvertaisuuslain (1325/2014, 8§) mukaan ketään ei saa syrjiä sukupuolen, iän, uskonnon, vakaumuksen tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella, ja palveluiden tulee aktiivisesti edistää yhdenvertaisuutta. Tämä tarkoittaa sitä, että henkilökohtaiset arvot tai oma vakaumus eivät saa vaikuttaa siihen, miten sosiaalipalveluissa asiakkaita kohdellaan. Kaikkia asiakkaita on kohdeltava heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti. Sosiaalialalla työskentelevillä on tärkeää huomioida sukupuoli-identiteetin ja seksuaalisuuden rooli sosiaalisessa toimintakyvyssä sekä varmistaa, että näiden henkilöiden oikeudet itsemääräämiseen ja identiteettiin

ilmaisemiseen turvataan ilman pelkoa syrjinnästä. Tämä edellyttää herkkyyttä tunnistaa menneisyyden syrjinnän aiheuttamia traumoja ja mukauttaa tukitoimet sen mukaisesti. (Karvinen & Venesmäki 2019; Miller 2023; Sosiaalialan amk verkosto 2023.)

Kun sosiaalialalla työskentelevät ammattilaiset kohtaavat ikääntyviä sateenkaariyhteisöön kuuluvia henkilöitä, heidän on tärkeää ymmärtää, että sukupuoli-identiteetti ja seksuaalisuus ovat olennainen osa ihmisten sosiaalista toimintakykyä. Alan ammattilaisilla on erityinen vastuu varmistaa, että näiden henkilöiden oikeudet ja tarpeet huomioidaan eettisesti kestävästi. Sosiaalialan kompetensseihin kuuluvat moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden edistäminen, mikä tarkoittaa sitä, että ammattilaisten tulee kohdata ikääntyvät HLBT+-aikuiset ilman ennakkoluuloja ja varmistaen, että heidän oikeutensa ilmaista omaa sukupuoli-identiteettiään ja seksuaalisuuttaan turvataan. (Sosiaalialan amk verkosto 2023.)

Sosiaalialan eettiset periaatteet edellyttävät, että jokaisen ihmisen ihmisarvoa kunnioitetaan ja heidän itsemääräämisoikeutensa tunnustetaan (Sosiaalialan amk verkosto 2023). Sisäministeriön julkaisun (2014) mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemaa sosiaali- ja terveystalouksissa voitaisiin parantaa lisäämällä tietoa sekä tarkastelemalla yhteiskunnan rakenteita ja toimintamalleja. Vaikka palvelusuunnitelmat ja laatusuositukset ovat olemassa, näitä haavoittuvia ryhmiä ei tunneta tai tunnisteta riittävästi. Sisäministeriön julkaisun (2014) mukaan asennekasvatukseen tulisi alkaa jo varhaiskasvatuksesta ja peruskoulusta, sillä nykyisellään ei tarjota riittävästi tietoa koko sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta. Jotta sosiaali- ja terveysalalla työskentelevät osaavat kohdata eettisesti sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat, tulisi näiden alojen peruskoulutuksessa kiinnittää enemmän huomiota erityisryhmien kohtaamiseen sekä avoimuuteen.

Tällä hetkellä sosiaali- ja terveysalalla työskentelevillä ei ole tarpeeksi kokemusta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvistä asioista (Karvinen & Venesmäki 2019). Jotta sateenkaariväestöstä saataisiin lisää tietoa näiden alojen peruskoulutukseen ja sitä kautta parannettaisiin alalla työskentelevien osaamista, tarvitaan lisää tutkittua tietoa aiheesta. Sosiaalialan koulutukseen tulisi lisätä tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen erityistarpeiden tunnistamisesta. Sisäministeriön julkaisun (2014) mukaan erityisesti koulutustilaisuudet sateenkaariväestöstä eivät kuitenkaan riitä, sillä julkaisun haastateltujen mukaan osallistujamäärä koulutuksiin on usein vähäinen.

Sosiaalialalla työskentelevien olisi tärkeää ymmärtää menneisyyden syrjäytymiskokemusten vaikutukset ja kyettävä tarjoamaan tukea ilman ennakkoluuloja. Uudistettu translaki pyrkii vahvistamaan syrjimättömyyttä, mutta se ei vielä täysin kata kaikkia vähemmistöryhmien tarpeita, kuten alaikäisten ja muunsukupuolisten oikeuksia. (SETA 2023b; Valtioneuvosto 2023.) Näin ollen sosiaalialan ammattilaisten koulutus ja tietoisuuden lisääminen ovat avainasemassa HLBT+-henkilöiden hyvinvoinnin parantamisessa ja syrjinnän vähentämisessä (Karvinen & Venesmäki 2019; Miller 2023; Sosiaalialan amk verkosto 2023).

Ikääntyneitä transfeminiinejä ei ole tutkittu Suomessa juurikaan ja tulevaisuudessa olisi tarvetta lisätutkimukselle niin yleisesti kuin erityisesti sosiaalipalveluiden kontekstissa. Erityisesti alalle kaivataan pohjoismaista ja suomalaista tutkimusta aiheesta, sillä tällainen tutkimus voisi edistää Suomessa sosiaalialalla työskentelevien ammattitaitoa. Tämä opinnäytetyö pyrkii osaltaan edistämään suomalaisen sosiaalityön tietämystä ja ymmärrystä ikääntyneistä transfeminiineistä sosiaalialan kontekstissa.

8 POHDINTA

Opinnäytetyön aiheen valinta oli alusta asti selkeää. Tutkimus keskittyi aluksi yleisesti ikääntyneiden sateenkaari-ihmisten seksuaalisuuteen, mutta prosessin edetessä aiheeksi tarkentui transfeminiinit. Alkuperäisen suunnitelman mukaan olisimme halunneet perehtyä tarkemmin ikääntyvien transfeminiinien omiin kokemuksiin seksuaalisuudesta, mutta kirjallisuuskatsauksen keinoin se ei ollut mahdollista. Huomasimme tutkimustyötä tehdessämme tiedon vähäisyyden, mikä kannusti meitä tekemään alusta alkaen huolellista aineiston etsimistyötä. Saimme onneksi tukea aineistojen etsimiseen toimeksiantajiltamme. Tämä helpotti paljon projektin edistymistä.

Opinnäytetyöprosessi opetti meille paljon sitkeyttä, sillä tarkasti rajaamamme aihe haastoi muun muassa tiedonhakuja. Suurin osa aineistoista oli englanninkielisiä, sillä luotettavia sisäänottokriteereitä täyttäviä kotimaisia tutkimuksia ei ollut juuri lainkaan. Koimme aikataulutuksen ja pienten välitavoitteiden helpottavan prosessin kulkua, sillä ne motivoivat työn edistämistä. Hyvä yhteistyö niin toimeksiantajien kuin toistemme kanssa ovat olleet avaintekijänä tämän projektin läpi viemisen kannalta, sillä isot projektit vaativat hyvää tiimihenkeä alusta loppuun asti.

Koemme, että moninaisuus on olennainen osa elämää, ja kaikkien ammattilaisten on tärkeää olla tietoisia siitä, ymmärtää sitä ja kunnioittaa sitä. Erilaisuus on mielestämme hyväksi, sillä se haastaa meitä pohtimaan omia käsityksiämme ja yhteiskunnan asettamia normeja. Myös sosiaalialan kompetensseissa on nostettu esille esimerkiksi se, että ammattilaisten tulisi analysoida eriarvoisuutta sekä hyvinvointia tuottavia rakenteita ja prosesseja (Sosiaalialan amk verkosto 2023). Tämän pohjalta olisi mielestämme tärkeää, että ammattilaiset pystyisivät arvioimaan ja kyseenalaistamaan esimerkiksi yhteiskunnallisten ilmiöiden vaikutusta asiakkaiden mahdollisuuksiin toimia yhteiskunnassa.

Sosiaalialan ammattilaisina meillä on kompetenssit, joita me voimme hyödyntää työssämme. Me voimme edistää tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja moninaisuutta monilla eri tavoilla, kuten sanavallinnoillamme. Voimme myös edistää omalla toiminnallamme haavoittuvassa asemassa olevien yksilöiden ja yhteisöjen asemaa, jos toimimme esimerkiksi sosiaalisesti kestäväällä tavalla. Lisäksi jokaisen ammattilaisen omaa kasvua voisi varmasti edistää pohdinnat muun muassa siitä, mitä itse ajattelee esimerkiksi ylipäättään sukupuolista. Pohdinnat esimerkiksi siitä, millaisia ajatuksia itsessä

heräisi, jos ajattelisi esimerkiksi läheisen ihmisen kertovan olevan jotain toista sukupuolta kuin se, mikä on syntymässä määritelty.

Teemme töitä ihmisinä ihmisten kanssa, mikä vaatii meiltä paljon itsereflektiota ja vaikeidenkin asioiden kanssa työskentelyä. Tämän vuoksi on tärkeää pysähtyä ja pohtia, miksi erilaiset tilanteet aiheuttavat erinäisiä tuntemuksia. Koemme, että moninaisuus ei ole keneltäkään muulta pois, vaan se on enneminkin rikkaus. Vaikka olemme ammattilaisia, voimme myös oppia asiakkailtamme paljon asioita, jos osaamme olla ymmärtäviä. Sosiaalialalla työskentely on jatkuvaa oppimista ja itsensä kehittämistä.

Tulevaisuudessa opinnäytetyömme aihetta tulisi tutkia vielä paljon enemmän. Mitä enemmän tietoa aiheesta on ja mitä enemmän siitä keskustellaan esimerkiksi yhteiskunnallisella tasolla, sitä paremmin ihmiset, ammattilaiset ja muut yhteiskunnan jäsenet, osaisivat huomioida moninaisuutta. Tiedon lisääminen voisi vähentää myös asiakkaiden kokemaa syrjintää, sillä ammattilaiset pystyisivät kohtaamaan heidät ennakkoluulottomammin. Kun asiakkaat kohdataan suvaitsevaisesti ja oletuksia tekemättä, pystymme ammattilaisina esimerkiksi vahvistamaan heidän voimavarojaan paremmin. Myös ihmisoikeudet ja tasa-arvo voisivat parantua, kun aihetta tutkittaisiin enemmän.

Sosiaalialan ammattilaiset tarvitsevat mielestämme tietoa niin sateenkaarihistoriasta kuin sateenkaari-ihmisten seksuaalisuudesta. Haluaisimme lisää tutkimuksia tulevaisuudessa siitä, miten sateenkaari-ihmisten historia vaikuttaa vielä tänä päivänä HLBT+-ihmisten elämään. Kuitenkin esimerkiksi tasa-arvoinen avioliittolaki astui voimaan vasta vuonna 2017 ja transvestiittisuutta on pidetty sairaslukituksissa vuoteen 2011 asti. Nämä ovat asioita, jotka ovat tapahtuneet vasta vähän aikaa sitten. Erilaiset syytökset, kuten väitteet siitä, että oman seksuaalisuuden tai sukupuoli-identiteetin ilmaiseminen olisi rikollista, sairasta tai paheksuttua, ovat voineet aiheuttaa sateenkaari-ihmisille merkittäviä traumoja. He ovat joutuneet olemaan pitkään pakotetusti "kaapissa", peläten joutuvansa muun muassa mielisairaalaan omien halujensa vuoksi. Lisäksi monet sateenkaari-seniorit pelkäävät joutuvansa takaisin "kaappiin" esimerkiksi palvelukodeissa, koska eivät välttämättä uskalla olla omien ikätovereidensa kanssa sellaisia kuin oikeasti ovat. Nämä pelot voivat johtua juuri historian vaikutuksista ihmisten käyttäytymiseen.

Mielestämme olisi hyvä tutkia tulevaisuudessa myös ikääntyvien transfeminiinien omia kokemuksia seksuaalisuudestaan, sillä tutkitun tiedon avulla ammattilaisten on helpompi löytää esimerkiksi voimavaroja asiakastyöskentelyssä. Olisi kiinnostavaa tietää, mitkä tekijät vaikuttavat transfeminiinien

seksuaalisuuteen ylipäättänsä. Sosiaalialan ammattilaisina on mielestämme tärkeää tietää, mitkä tekijät voivat vaikuttaa esimerkiksi yksilön voimavaroihin. Koemme, että seksuaalisuudella on positiivinen vaikutus voimavaroihin, sillä se on usein läsnä jokapäiväisessä elämässämme. Kun tiedämme syitä, jotka vaikuttavat heikentävästi transfeminiinien seksuaalisuuteen, pystymme yhdessä asiakkaan kanssa pohtimaan keinoja lisätä hänen kokonaisvaltaista hyvinvointia.

Ikääntyvien transfeminiinien omakohtaisten kokemusten tutkiminen sosiaalialan palveluista olisi mielestämme tärkeää. Tällainen tutkimus tarjoaisi yksityiskohtaisempaa tietoa siitä, miten esimerkiksi ikääntyneet transfeminiinit tällä hetkellä kokevat tällä sosiaalipalvelut Suomessa. Saatujen tulosten perusteella sosiaalialan palveluita voitaisiin kehittää vastaamaan paremmin eri ryhmien tarpeita. Lisäksi tutkimus tuottaisi mielestämme arvokasta myös siitä, miten palveluja voitaisiin organisaatiotasolla parantaa.

Ammatillisesti olemme kasvaneet paljon tämän opinnäytetyöprosessin aikana. Olemme saaneet paljon tietoa HLBT+-ihmisistä, etenkin transfeminiineistä. Koemme, että mitä enemmän olemme lukeneet tietoa aiheesta, sitä paremmin ymmärrämme epäkohdat, joihin pitäisi puuttua esimerkiksi käytäntöjen muuttamisella. Haluamme omalla toiminnallamme vahvistaa sateenkaarisensitiivistä työskentelyä, jotta pystymme tarjoamaan jokaiselle asiakkaalle turvallisen tilan käsitellä heitä koskevia asioita.

LÄHTEET

Ahonen, Sanna-Mari, Kangasniemi, Mari, Utriainen, Kati, Pietilä, Anna-Maija, Jääskeläinen, Petri & Liikanen, Eeva 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: Eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. *Hoitotiede* 25 (4), 291–301. Hakupäivä 20.2.2024

<https://journal.fi/hoitotiede/article/view/128286/77409>

Amnesty International 2021. YK:n ihmisoikeuskomitean suositukset Suomelle: Sateenkaariväen asemaa parannettava ja suojelua saaneiden perheenyhdistämistä helpotettava. Hakupäivä 16.9.2024.

<https://www.amnesty.fi/ykn-ihmisoikeuskomitean-suositukset-suomelle-sateenkaarivaen-asemaa-parannettava-ja-suojelua-saaneiden-perheenyhdistamista-helpotettava/>

Avoliittolaki 1929/234. Hakupäivä 16.9.2024.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234>

Brusila, Pirkko 2020 a. Mitä on seksuaalilääketiede? Teoksessa *Seksuaalilääketiede* (toim. Pirkko Brusila, Katja Kero, Juhana Piha & Marita Räsänen). Helsinki: Duodecim, 19–24.

Brusila, Pirkko 2020 b. Seksuaalisuus ja ihmissuhteet. Teoksessa *Seksuaalilääketiede* (toim. Pirkko Brusila, Katja Kero, Juhana Piha & Marita Räsänen). Helsinki: Duodecim, 166–171.

Dhingra, Isha, De Sousa, Avinash, & Sonavane, Sushma 2016. Sexuality in older adults: Clinical and psychosocial dilemmas. *Journal of Geriatric Mental Health* 3 (2), 131–131. Hakupäivä 15.7.2024.

<https://doi.org/10.4103/2348-9995.195629>

Dreamwear Club 2024. Transvestiitti. Hakupäivä 16.7.2024.

<https://www.dreamwearclub.net/transvestiitti>

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2008. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino

Eskola, Päivi, Jolanki, Outi, Van Aerschot, Lina & Aaltonen, Mari 2022. Muistisairauden aiheuttamat käyttäytymisen muutokset ja parisuhteen vastavuoroisuus. Gerontologia 36 (4). Hakupäivä 16.7.2024.

<https://doi.org/10.23989/gerontologia.114513>

EU LGBTIQ Survey III 2023. FRA European union agency for fundamental rights. Hakupäivä 16.9.2024.

<https://fra.europa.eu/fi/publications-and-resources/data-and-maps/2024/eu-lgbtq-survey-iii>

Euroopan ihmisoikeussopimus 2021. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. Hakupäivä 20.10.2024.

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_FIN

Fabbre, Vanessa 2017. Queer Aging: Implications for Social Work Practice with Lesbia, Gay, Bisexual, Transgender, and Queer Older Adults. Social Work 62 (1), 73-76. Hakupäivä 24.4.2024.

<https://doi.org/10.1093/sw/sww076>

Geng, Caitlin 2024. What to know about sexual dysfunction. Medical News Today. Hakupäivä 30.7.2024.

<https://www.medicalnewstoday.com/articles/sexual-dysfunction>

GLAAD 2024. Glossary of Terms: Transgender. Hakupäivä 17.7.2024.

<https://glaad.org/reference/trans-terms/>

Grant, Maria J. & Booth, Andrew 2009. A typology of reviews: an analysis of 14 review types and associated methodologies. Health Information and Libraries Journal, 26, 91–108. Hakupäivä 13.6.2024.

<https://doi.org/10.1111/j.1471-1842.2009.00848.x>

Greenpeace 2024. Ilmastokriisin suhteettoman suuri vaikutus HLBTQ+-yhteisöön. Greenpeace Suomi. Hakupäivä 5.9.2024.

<https://www.greenpeace.org/finland/blogit/greenpeace/ilmastokriisin-suhteettoman-suuri-vaikutus-hlbtq-yhteisoon/>

Hafford-Letchfield, Trish 2024. Intersecting sex and gender diversity with sexual rights for people living with dementia in later life: an example of developing a learning framework for policy and practice. *Frontiers in Dementia*, 3. Hakupäivä 16.7.2024

<https://doi.org/10.3389/frdem.2024.1349023>

Hakonen, Sinikka 2008. Ikääntyvien voimavarat. Teoksessa *Kuluerästä voimavaraksi, sosiokulttuurinen puheenvuoro* (toim. Asta Suomi & Sinikka Hakonen). Jyväskylä: PS-Kustannus.

Halonen, Miila & Sassi, Pihla 2020. Psykoseksuaalinen kehitys lapsuus- ja nuoruusiässä. Teoksessa *Seksuaalilääketiede* (toim. Pirkko Brusila, Katja Kero, Juhana Piha & Marita Räsänen). Helsinki: Duodecim, 91–102.

Heath, Hazel 2019. Sexuality and sexual intimacy in later life. *Nursing Older People* 31 (1), 40-48. Hakupäivä 15.7.2024.

<https://doi.org/10.7748/nop.2019.e1102>

Holma, Antti 2022. RIP kehotuskielto 1971–1999. Hakupäivä 10.10.2024.

<https://www.amnesty.fi/antti-holma-rip-kehotuskielto-1971-1999/>

Hsieh, Ning & Liu, Hui 2020. Social Relationships and Loneliness in Late Adulthood: Disparities by Sexual Orientation. *Journal of Marriage and the Family/Journal of Marriage and Family* 83 (1), 57–74. Hakupäivä 29.7.2024.

<https://doi.org/10.1111/jomf.12681>

Human Rights Campaign 2023. Glossary of Terms. Hakupäivä 6.8.2024.

<https://www.hrc.org/resources/glossary-of-terms>

Hyttinen, Hanna 2009. Ikäihminen hoitotyön asiakkaana. Teoksessa *Gerontologinen hoitotyö* (toim. Päivi Vuotilainen & Pirkko Tikkanen). Helsinki: WSOYpro, 42–56.

ILGA 2024. Our glossary. Hakupäivä 10.7.2024.

<https://www.ilga-europe.org/about-us/who-we-are/glossary/>

Illman, Ruth, Ketola, Kimmo, Latvio, Riitta & Sohlber, Jussi 2017. Monien uskontojen ja katsomusten Suomi. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 48. Kuopio: Kirkon tutkimuskeskus.

Ihmisoikeusliitto 2024. Mitä seksuaali- ja lisääntymisterveys ja -oikeudet ovat? Hakupäivä 19.6.2024.

<https://ihmisoikeudet.net/ihmisoikeudet/seksuaalioikeudet/>

Ilmonen, Kamomilla, Korhonen, Elina, Lipsanen, Laura, Kaukoranta, Riikka, Hyötylä, Sonja & Kotiranta, Sanna 2024. Seksuaalioikeudet. Väestöliitto. Hakupäivä 16.10.2024.

https://www.vaestoliitto.fi/uploads/sites/1/2024/08/f66025f4-seksuaalioikeudet_julkaisu_digiver-sio.pdf

Jalonen, Johanna & Salin, Milla 2020. Pitäisikö homoseksuaaleilla olla oikeus elää haluamallaan tavalla?: Tutkimus suomalaisten suhtautumisesta homoseksuaaleihin 2000-luvulla. Yhteiskuntapolitiikka-lehti. Hakupäivä 30.7.2024.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140100/YP2003_Jalonen%26Salin.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Juva, Kati 2021. Muistihäiriöt ja dementia. Lääkärin käsikirja. Terveysportti. Duodecim. Hakupäivä 15.7.2024.

<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00706>

Juvonen, Tuula 2021. "Rakas ystävä!"- 1800-luvulla eläneiden naisten keskinäiset rakkaussuhteet. Hakupäivä 16.9.2024.

<https://sateenkaarihistoria.fi/rakas-ystava-1800-luvulla-elaneiden-naisten-keskinaiset-rakkaussuhteet/>

Kallatsa, Laura 2021. "Meneekö kirkko rikki?" Pappien näkemykset samaa sukupuolta olevien kirkollisen avioliittoon vihkimisen seurauksista. Hakupäivä 16.9.2024.

<https://journal.fi/uskonnotutkija/article/download/112943/66539/217176>

Kann, Laura, Olsen, Emily, McManus, Tim, Harris, William, Shanklin, Shari, Flint, Katherine, Queen, Barbara, Lowry, Richard, Chyen, David, Whittle, Lisa, Thornton, Jemekia, Lim, Connie,

Yamakawa, Yoshimi, Brender, Nancy & Zaza, Stephanie 2016. Sexual Identity, Sex of Sexual Contacts, and Health-Related Behaviors Among Students in Grades 9–12 — United States and Selected Sites, 2015. *MMWR Surveill Summ* 2016 65 (9), 1–202. Hakupäivä 27.7.2024.

<http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.ss6509a1>

Kalliokoski, Wimma & Karvinen, Marita 2020. Sukupuolen moninaisuus ja lapset. Opas varhaiskasvatuksessa työskenteleville ja varhaiskasvatuksen ammattilaisille moninaisten lasten ja heidän perheidensä kohtaamisesta. 2. painos. Helsinki: SETA. Hakupäivä 18.8.2024.

https://www.dropbox.com/scl/fi/e1yo1zzgvuhip0365wgve/Opas_varhaiskasvat-tajille2020-p-ivitetty-verkkoon.pdf?rlkey=xx9egdnf868pkvl1qlw6uloss&e=3&dl=0

Kangasniemi, Mari & Pölkki, Tarja 2016. Aineistojen käsittely: Kirjallisuuskatsauksen ydin. Teoksessa Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä (toim. Minna, Stolt, Anna, Axelin, & Riitta, Suhonen). Turun yliopisto, Hoitotieteen julkaisuja, Tutkimuksia ja Raportteja, 73/2016.

Kim, Hyun-Jun, Fredriksen-Goldsen, Karen & Jung, Hailey 2022. Determinants of Physical Functioning and Health-Related Quality of Life among Sexual and Gender Minority Older Adults with Cognitive Impairment. *Journal of Aging and Health* 35 (1–2), 138–150. Hakupäivä 29.7.2024.

<https://doi.org/10.1177/08982643221108658>

Kiuru, Hanna & Granfelt, Riitta 2023. Psykososiaalinen käsitteenä ja haavoittuvien elämäntilanteiden kehyksenä. *Janus* 31 (2), 163–181. Hakupäivä 13.8.2024.

<https://journal.fi/janus/article/view/115482/79095?acceptCookies=1>

von Knorring, Tanja 2024a. Transfeminiinit ry:n toiminnanjohtaja. Haastateltu 11.7.2024.

von Knorring, Tanja 2024b. Transfeminiinit ry:n toiminnanjohtaja. Haastateltu 13.9.2024.

Kontula, Osmo 2020. Ikääntyminen ja seksuaalisuus. Teoksessa Seksuaalilääketiede (toim. Pirkko Brusila, Katja Kero, Juhana Piha & Marita Räsänen). Helsinki: Duodecim, 148–153.

Kärnä, Teemu 2023. Transsukupuolisuus. Lääkäriin käsikirja. Terveysportti. Duodecim. Hakupäivä 17.7.2024.

<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01195/transsukupuolisuus>

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 980/2012. Hakupäivä 29.3.2024.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>

Laki sukupuolen vahvistamisesta 295/2023. Hakupäivä 17.7.2024.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2023/20230295>

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002. Hakupäivä 18.10.2024.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2002/20020563>

Larson, Britta, Brennan-Ing, Mark, Kaufman, Jennifer, Gamarel, Kristi E., Seidel, Liz, & Karpiak, Stephen E. 2020. Sexual Health Among Lesbian, Gay, Bisexual, and Heterosexual Older Adults: An Exploratory Analysis. *Clinical Gerontologist* 44 (3), 222–234. Hakupäivä 15.7.2024.

<https://doi.org/10.1080/07317115.2020.1846103>

Leinonen, Anne & Syrjälä, Jaana 2011. Kosketuksen kaipuu- kypsän iän seksuaalisuus. Helsinki: Väestöliitto.

Lehto, Päivi 2023. Uusi translaki on merkittävä askel, mutta sukupuolivähemmistöjen oikeuksissa on vielä parannettavaa. Tasa-arvoaltuutettu. Hakupäivä 14.10.2024.

<https://tasa-arvo.fi/-/uusi-translaki-on-merkittava-askel-mutta-sukupuolivahemmistojen-oikeuksissa-on-viela-parannettavaa>

Luoma, Minna-Liisa 2009. Elämänlaatu. Teoksessa *Gerontologinen hoitotyö* (toim. Päivi Vuotilainen & Pirkko Tikkanen). Helsinki: WSOYpro, 74–89.

Lytle, Ashley, Apriceno, MaryBeth, Dyar, Christina & Levy, Sheri R. 2018. Sexual Orientation and Gender Differences in Aging Perceptions and Concerns Among Older Adults. *Innovation in Aging* 2 (3). Hakupäivä 29.7.2024.

<https://doi.org/10.1093/geroni/igq036>

n

Marjokorpi, Santeri 2023. Mitä luterilainen kirkko opettaa translaista? Helsinki: Suomen teologinen instituutti. Hakupäivä 14.10.2024.

<https://sti.fi/mita-luterilainen-kirkko-opettaa-translaista/>

Mieli ry 2024. Resilienssi auttaa selviytymään. Hakupäivä 14.10.2024.

<https://mieli.fi/vahvista-mielenterveystasi/mita-mielenterveys-on/resilienssi-auttaa-selviytymaan/>

Mieli ry 2021. Seksuaalisuus on osa ihmisyyttä. Hakupäivä 1.4.2024.

<https://mieli.fi/vahvista-mielenterveystasi/ihmissuhteet-ja-vuorovaikutus/seksuaalisuus-on-osa-ihmisyytta/>

Miller, Lisa 2023. Queer Aging: Older Lesbia, Gay, and Bisexual Adults' Visions of Late Life. *Innovation in Aging* 7 (3). Hakupäivä 24.4.2024.

<https://doi.org/10.1093/geroni/igad021>

Montañez, Amanda 2017. Beyond XX and XY: The Extraordinary Complexity of Sex Determination. Hakupäivä 16.7.2024.

<https://www.scientificamerican.com/article/beyond-xx-and-xy-the-extraordinary-complexity-of-sex-determination/>

Mäkelä, Matti 2022. Toimintakyvyn kartoitus iäkkään väestön hyvinvointia edistävissä palveluissa. *Terveysportti*. TOIMIA-tietokanta. Hakupäivä 29.7.2024.

<https://www.terveysportti.fi/apps/dtk/tmi/article/tmm00149?toc=802599>

Nagoshi, Julie, Adams, Katherine, Terrell, Heather, Hill, Eric, Brzuzy, Stephanie & Nagoshi, Craig 2008. Gender Differences in Correlates of Homophobia and Transphobia. *Sex Roles* 59. Hakupäivä 13.8.2024.

<https://doi.org/10.1007/s11199-008-9458-7>

Nordic Council of Ministers 2023. "He went back into the closet". Older LGBTI people's interactions with health and social care in Nordic countries. *TemaNord* 552. Hakupäivä 17.7.2024.

<https://pub.norden.org/temanord2023-552/index.html>

Nurmi, Jari-Erik, Ahonen, Timo, Lyytinen Heikki, Lyytinen, Paula, Pulkkinen, Lea & Ruoppila, Isto 2015. *Ihmisen psykologinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Oikeusministeriö 2021. Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea – Tilannearvio seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021. Oikeusministeriön julkaisuja 2021, 26. Hakupäivä 5.10.2024.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163566/OM_2021_26_SO.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Pichardo, Gabriela 2023. What is fluid? Hakupäivä 28.6.2024.

<https://www.webmd.com/sex/what-is-fluid>

Pirhonen, Jari, Tuominen, Katariina, Jolanki, Outi & Jylhä, Marja 2019. Hyvinvointi vanhuudessa- valmistautumista, sopeutumista, luopumista ja hyväksymistä. Gerontologia 33 (3), 105–121. Hakupäivä 10.7.2024.

<https://journal.fi/gerontologia/article/view/79424/48384>

Polyamoria ja monisuhteisuus 2024. Sanasto. Hakupäivä 26.8.2024.

<https://polyamoria.fi/tietoa/sanasto/>

Pöllönen, Jouni 2016. Yli 60-vuotiaiden seksuaalinen aktiivisuus. Seksuaaliterveysklinikka. Hakupäivä 29.7.2024.

<https://seksuaaliterveysklinikka.fi/miehen-terveys/ikaantuminen/yli-60-vuotiaiden-seksuaalinen-aktiivisuus/>

Rahikka, Anne, Annaniemi, Virpi & Suutari, Saini 2020. Ikääntyvien naisten kokema yksinäisyys. Gerontologia 34 (2), 103–116. Hakupäivä 12.7.2024.

<https://journal.fi/gerontologia/article/view/77397/53028>

Rikoslaki 39/1889. Hakupäivä 25.10.2024.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1889/18890039001>

Ryttyläinen, Katri & Valkama, Sirpa 2010. Seksuaalisuus hoitotyössä. Edita Prima: Helsinki.

Salminen, Ari 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus?: Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Hakupäivä 26.2.2024.

https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf

Santalahti, Tarja 2024a. Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuus. Lääkärin käsikirja. Terveysportti. Duodecim. Hakupäivä 16.7.2024.

<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01397/seksuaalisen-suuntautumisen-ja-sukupuolen-moninaisuus>

Santalahti, Tarja 2024 b. Sukupuoli-identiteetin ja seksuaalisen identiteetin muodostuminen. Lääkärin käsikirja. Terveysportti. Duodecim. Hakupäivä 4.4.2024.

<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01304>

Sassi, Pihla & Nissinen, Jussi 2020. Sukupuoli-identiteetti ja seksuaalinen suuntautuminen. Teoksessa Seksuaalilääketiede (toim. Pirkko Brusila, Katja Kero, Juhana Piha & Marita Räsänen). Helsinki: Duodecim, 121–132.

Sateenkaari historian ystävät 2023. Suomen sateenkaarihistorian aikajana. Hakupäivä 17.7.2024.

<https://sateenkaarihistoria.fi/aikajana/>

SETA 2021. Sateenkaarikunta. Hakupäivä 29.7.2024.

<https://seta.fi/ihmisoikeudet/sateenkaarikunta/>

SETA 2023 a. Sateenkaarianasto. Hakupäivä 26.6.2024.

<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarianasto/>

SETA 2023 b. Trans- ja ihmisoikeusjärjestöt: Translaki on ihmisoikeuskysymys, ei omantunnon asia. Hakupäivä 14.10.2024.

<https://seta.fi/2023/01/24/trans-ja-ihmisoikeusjarjestot-translaki-on-ihmisoikeuskysymys-ei-omantunnon-asia/>

SETA 2024 a. Sukupuolen moninaisuus. Hakupäivä 29.3.2024.

<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/>

SETA 2024 b. Sukupuolen moninaisuus. Transsukupuolisuus. Hakupäivä 2.4.2024.

<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/transsukupuolisuus/>

SETA 2024 c. Sukupuolen moninaisuus. Intersukupuolisuus. Hakupäivä 3.4.2024.

<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/intersukupuolisuus/>

Sisäministeriö 2014. Ikäihmisten moninaisuus näkyväksi. Selvitys vähemmistöihin kuuluvien ikään-tyneiden henkilöiden kokemasta syrjinnästä sosiaali- ja terveystalvissa. Sisäministeriön julkaisu 14/2014. Hakupäivä 1.10.2024.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/78988/lk%C3%A4ihmisten%20moni-naisuus%20n%C3%A4kyv%C3%A4ksi.pdf>

Sinković, Matija & Towler, Lauren 2018. Sexual Aging: A Systematic Review of Qualitative Research on the Sexuality and Sexual Health of Older Adults. Qualitative Health Research 29 (9), 1239–1254. Hakupäivä 15.7.2024.

<https://doi.org/10.1177/1049732318819834>

Soares, Konrad & Meneghel, Stela 2021. The silenced sexuality in dependent older adults. Hakupäivä 15.9.2024.

<https://doi.org/10.1590/1413-81232020261.30772020>

Sosiaalialan amk verkosto 2023. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit. Hakupäivä 1.9.2024.

<https://www.sosiaalialanamkverkosto.fi/wp-content/uploads/2023/04/SOSIAALIALAN-AMMATTI-KORKEAKOULUTUKSEN-KOMPETENSSIT-2023.pdf>

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021. Sukupuolen moninaisuuden sanasto. Hakupäivä 26.6.2024.

<https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-moninaisuuden-sanasto/>

Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2022. Translaki. Hakupäivä 16.9.2024.

<https://evl.fi/uutishuone/pinnalla-nyt/translaki/>

Suomen perustuslaki 731/1999. Hakupäivä 19.6.2024.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Sydney Pelvic Clinic 2024. Three Tips for Trans Women Experiencing Sexual Dysfunction. Hakupäivä 17.9.2024.

<https://www.sydney pelvicclinic.com.au/three-tips-for-trans-women-experiencing-sexual-dysfunction/>

Tamminen, Outi & Pirhonen, Jari 2021. Puheita ja tekoja- osallisuuden haasteet vanhuudessa. Sosiaalilääketieteen aikakauslehti 58, 384–395. Hakupäivä 12.7.2024.

<https://journal.fi/sla/article/view/95177/66274?acceptCookies=1>

Terveyskylä 2021. Tietoa seksuaalisuudesta. Hakupäivä 29.2.2024.

<https://www.terveyskyla.fi/naistalo/seksuaaliterveys/seksuaalisuus-elämänkaarella/seksuaalisuus/tietoa-seksuaalisuudesta>

Tilastokeskus 2023. Väestö ja yhteiskunta. Väestörakenne 31.12. Hakupäivä 29.3.2024.

https://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#vaestorakenne

Tilastokeskus 2018. Väestöennuste. Hakupäivä 5.4.2024.

https://www.stat.fi/til/vaenn/2018/vaenn_2018_2018-11-16_tie_001_fi.html

Tilvis, Reijo 2016. Geriatria. Vanheneminen tutkimuksissa. Teoksessa Geriatria (toim. Reijo Tilvis, Kaisu Pitkälä, Timo Strandberg, Raimo Sulkava & Matti Viitanen). 3. uudistettu painos. Helsinki: Duodecim, 10–18.

Transfeminiinit 2024. Sukupuoli-identiteetit ja seksuaalinen suuntautuminen. Terminologian perusteet. Transfeminiinien koulutusmateriaali. Sisäinen lähde.

Tree, Jennifer, Patterson, Joanne, Beavers, Daniel & Bowen, Deborah 2021. What Is Successful Aging in Lesbian and Bisexual Women? Application of the Aging- Well Model. The Journals of Gerontology 76B, 1371-1387. Hakupäivä 20.8.2024

<https://doi.org/10.1093/geronb/gbaa130>

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuovinen, Liisa, Stålström, Olli, Nissinen, Jussi & Hentilä, Jorma 2011. Saanko olla totta? - Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Tallinna: Gaudeamus.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2013. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Hakupäivä 20.2.2024

<https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot/HTK-ohje-2012>

United Nations Free & Equal Campaign 2013. Factsheet: Intersex. Hakupäivä 10.7.2024.

<https://www.unfe.org/en/know-the-facts/challenges-solutions/intersex>

Valtioneuvosto 2023. Laki sukupuolen vahvistamisesta tulee voimaan 3.4.2023. Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote. Hakupäivä 16.9.2024.

<https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/laki-sukupuolen-vahvistamisesta-tulee-voimaan-3.4.2023>

Valvanne, Jaakko & Tuohino, Lotta 2016. 60+ iloa elämään! Helsinki: Kustantamo S&S.

Ventriglio Antonio, Castaldelli-Maia, João, Torales, Julio, De Berardis, Domenico & Bhurga, Dinesh 2021. Homophobia and mental health: a scourge of modern era. *Epidemiology and Psychiatric Sciences* 30, e52, 1-3. Hakupäivä 21.8.2024.

<https://doi.org/10.1017/S2045796021000391>

Vilikka, Hanna 2023. Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina. Helsinki: Art House Oy.

Väisälä, Leena 2020. Naisen seksuaalinen haluttomuus. Teoksessa *Seksuaalilääketiede* (toim. Pirkko Brusila, Katja Kero, Juhana Piha & Marita Räsänen). Helsinki: Duodecim, 249–259.

Väisälä, Leena 2022 a. Naisten seksuaalinen haluttomuus. Lääkärin käsikirja. *Terveysportti*. Duodecim. Hakupäivä 30.7.2024.

<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00493/naisen-seksuaalinen-haluttomuus>

Väisälä, Leena 2022 b. Seksuaalihäiriöt. Lääkärin käsikirja. *Terveysportti*. Duodecim. Hakupäivä 30.7.2024.

<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00496>

Wickman, Jan 2013. Seksuaalivähemmistöt. Teoksessa Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, vanheneminen ja palveluntarpeet (toim. Sari Irni & Jan Wickman). 3. uudistettu painos. Helsinki: SETA-julkaisuja 20, 38–85.

Willis, Paul, Raithby, Michele, Maegusuku-Hewett, Tracey & Miles, Penny 2016. 'Everyday Advocates' for Inclusive Care? Perspectives on Enhancing the Provision of Long-Term Care Services for Older Lesbian, Gay and Bisexual Adults in Wales. British Journal of Social Work. Hakupäivä 1.10.2024.

<https://doi.org/10.1093/bjsw/bcv143>

World Health Organization 2019. World Health Assembly Update, 25 May 2019. Hakupäivä 6.8.2024.

<https://www.who.int/news-room/detail/25-05-2019-world-health-assembly-update>

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Hakupäivä 5.10.2024.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu s.a. Rasismi. Hakupäivä 5.10.2024.

<https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/rasismi>

YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 2019. YK-liitto. Hakupäivä 20.10.2024.

https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/ihmisoikeuksien_yleismaailmallinen_julistus_1.pdf

Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus	Termien avaaminen
Aseksuaali	Henkilö kokee hyvin vähän tai ei ollenkaan seksuaalista vetovoimaa toisia ihmisiä kohtaan. Hän voi tuntea emotionaalista vetovoimaa mihin sukupuoleen tahansa tai ei kenkään. Aseksuaalisuus ei määrittele kokijan sukupuolta.
Aromanttinen	Henkilö, joka kokee hyvin vähän tai ei lainkaan romanttista vetovoimaa minkään sukupuolen edustajaa kohtaan. Aromanttinen ihminen voi olla seksuaaliselta suuntautumiseltaan mitä vain. Jotkut ihmiset kokevat olevansa sekä aromanttisia että aseksuaaleja.
Biseksuaali	Ihminen kokee seksuaalista ja/tai emotionaalista vetovoimaa sekä samaan että eri sukupuolta olevia kohtaan. Joillekin vetovoiman kohteen sukupuolella ei ole merkitystä.
Demiseksuaali	Sateenvarjotermi, jota käytetään kuvaamaan ihmisiä, jotka saattavat tuntea seksuaalista tai romanttista vetoa vain sellaisiin ihmisiin, joiden kanssa he ovat muodostaneet vahvan emotionaalisen siteen.
Femiseksuaalisuus	Henkilössä viehätystä herättää feminiinisyys. Termi kuvaa vetovoimaa, jossa on kyse siitä, millaisista ihmisistä joku on kiinnostunut pikemminkin kuin vetovoiman kohteiden sukupuolista. Femiseksuaalisuus ei määrittele vetovoiman kokijan omaa tai viehätyksen kohteen sukupuolta
Hetero	Yksilö tuntee seksuaalista, romanttista ja/tai emotionaalista vetoa pääosin eri sukupuolta olevia ihmisiä kohtaan.
Homo	Ihminen, joka tuntee seksuaalista, romanttista ja/tai emotionaalista vetoa pääasiassa samaa sukupuolta olevia kohtaan. Käytetään myös kuvaamaan mieheksi itseään määrittelevää henkilöä, joka kokee vetoa miehiä kohtaan.
Lesbo	Henkilö, joka määrittelee itsensä naiseksi ja kokee seksuaalista, romanttista ja/tai emotionaalista vetoa pääasiassa naisia kohtaan.

Monoseksuaalisuus	Ihminen tuntee seksuaalista ja/tai emotionaalista vetoa yhtä tiettyä sukupuolta olevia ihmisiä kohtaan, kuten homot, lesbot ja heterot.
Omniseksuaalisuus	Henkilö tuntee vetovoimaa kaikkia mahdollisia sukupuolia olevia ihmisiä kohtaan. Vetovoiman kohteen sukupuolella on omniseksuaaliselle merkitystä.
Panoseksuaalisuus	Ihminen, joka tuntee seksuaalista, romanttista ja/tai emotionaalista vetoa kaikkia sukupuolia olevia ihmisiä kohtaan. Kiinnostuksen kohteen sukupuolella ei ole paneseksuaaleille merkitystä.
Polyamorinen	Intiimejä ihmissuhteita koskeva ajatus- ja elämäntapa, joka sallii niin romanttiset kuin seksuaalisesti intiimit suhteet usean ihmisen kanssa yhtä aikaa. Tämä edellyttää, että kaikki osapuolet ovat suostuneet vapaasti osaksi monisuhteista ihmissuhdekokonaisuutta sekä ovat tietoisia toisistaan.
Polyseksuaalisuus	Polyseksuaalinen henkilö tuntee seksuaalista ja/tai emotionaalista vetoa monia sukupuolia olevia ihmisiä kohtaan. Esimerkiksi bi- ja pan-ihmiset ovat määritelmällisesti polyseksuaaleja.
Queer	Tätä termiä käyttävät henkilöt, jotka eivät halua määritellä tiettyä romanttista suuntautumista, seksuaalista suuntautumista ja/tai sukupuoli-identiteettiä.
Questioning	Henkilö, joka pohtii omaa seksuaalista suuntautumistaan tai sukupuoli-identiteettiään.

(SETA 2023a; ILGA Europe 2024; Polyamoria ja monisuhteisuus 2024)

Tekijä(t), julkaisu- vuosi ja -paikka	Artikkelin nimi	Julkaisupaikka	Pääteema
Fabbre, Vanessa. Iso-Britannia (2017)	Queer Aging: Implications for Social Work Practice with Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Queer Older Adults	Social Work 62	Henkilökunnan koulutuksen ja tiedon tarve
Hafford-Letchfield, Trish. Sveitsi (2024)	Intersecting sex and gender diversity with sexual rights for people living with dementia in later life: an example of developing a learning framework for policy and practice	Frontiers in Dementia 3	Henkilökunnan koulutuksen ja tiedon tarve, Ihmisten asenteet
Hsieh, Ning & Liu, Hui. Iso-Britannia (2020)	Social Relationships and Loneliness in Late Adulthood: Disparities by Sexual Orientation	Journal of Marriage and the Family/Journal of Marriage and Family, 83	Ihmisten asenteet
Illman, Ruth, Ketola, Kimmo, Latvio, Riitta & Sohlberg, Jussi. Suomi (2017)	Monien uskontojen ja katosmusten Suomi.	Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 48.	Ihmisten asenteet
Kallatsa, Laura. Suomi (2021)	"Meneekö kirkko rikki?" Pappien näkemykset samaa sukupuolta olevien kirkollisen avioliittoon vihkimisen seurauksista.	Journal	Ihmisten asenteet
Karvinen, M & Venemäki E. Suomi (2019)	Tilaa moninaisuudelle! Opas seksuaali- ja sukua-	Rainbow Rights Promoting LGBTI Equality in Europe	Eettinen näkökulma

	puolivähemmistöhen yhdenvertaisuuden edistämiseen.		
Marjokorpi, Santeri. Suomi (2023)	Mitä luterilainen kirkko opettaa translaista?	Suomen teologinen instituutti	Ihmisten asenteet
Miller, Lisa. Iso-Britannia (2023)	Queer Aging: Older Lesbian, Gay, and Bisexual Adults' Visions of Later Life	Innovation in Aging 7.	Trans- ja homofobia, Henkilökunnan koulutuksen ja tiedon tarve, Ihmisten asenteet, Eettinen näkökulma
Nagoshi, Julie, Adams, Katherine, Terrell, Heather, Hill, Eric, Brzuzu, Stephanie & Nagoshi, Craig. Yhdysvallat (2008)	Gender Differences in Correlates of Homophobia and Transphobia	Sex Roles 59.	Trans- ja homofobia
Tree Jennifer, Patterson, Joanne, Beavers, Daniel & Bowen, Deborah. Iso-Britannia (2021)	What Is Successful Aging in Lesbian and Bisexual Women? Application of the Aging- Well Model	The Journals Of Gerontology 76B	Ihmisten asenteet, Trans- ja homofobia
Ventriglio, Antonio, Castaldelli-Maia, João, Torales, Julio, De Berardis, Domenico & Bhugra, Dinesh. Iso-Britannia (2021)	Homophobia and mental health: a scourge of modern era.	Epidemiology and Psychiatric Sciences 30, e52	Trans- ja homofobia